

HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.S) MESCİDİNİN EDİRNE SELİMİYE CAMİİNE KISMÎ BİR MUKAYESESİ^{1*}

A PARTIAL COMPARISON OF THE PROPHET (S.A.S.)'S MOSQUE TO EDİRNE SELİMİYE MOSQUE

Osman Nedim YEKTAR

Dr. Öğr. Üyesi Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Temel İslam Bilimleri Bölümü Hadis ABD, Tekirdağ

osmannedimyehtar@hotmail.com, orcid.org/0000-0001-9525-2312

Etik Beyan / Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur / *It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.*

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 12 Nisan 2021/ 12 April 2021

Kabul Tarihi / Accepted: 15 Haziran 2021 / 15 June 2021

Yayın Tarihi / Published: 28 Haziran 2021/ 28 June 2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran 2021 / June 2021

Cilt: 5, Sayı: 1 Volume: 5, Issue: 1, Sayfa / Pages: 149-186

Cite as / Atıf: Yektar, Osman Nedim. "Hz. Peygamber'in (s.a.s) Mescidinin Edirne Selimiye Camiine Kismî Bir Mukayesesı [A Partial Comparison of the Prophet (s.a.s)'s Mosque to Edirne Selimiye Mosque]". Kocaeli İlahiyat Dergisi- Kocaeli Theology Journal 5/1 (Haziran/ June 2021), 149-186

İntihal: Bu makale, intihal tarama programlarıyla taranmış ve intihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned with plagiarism screening programs and plagiarism has not been detected.

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kider>

Copyright © Published by Kocaeli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / Kocaeli University, Faculty of Theology, Kocaeli / Turkey.

CC BY-NC-ND 4.0

1 * Bu makale, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Geçmişten Günümüze İslam Şehirciliğinin Tezahürleri III (26-27 Mayıs / 2021) Sempozyumunda, "Hz. Peygamber (s.a.s)'in Mescidinin Cami Mimarisine Etkileri - Edirne Selimiye Camii ve Külliyesi Örneği" başlığıyla sunulan (basılmamış) tebliğin geliştirilmiş şeklidir.

Öz

Bu çalışma, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Medine'ye hicret ettiğinde inşa ettiği mescidin yapımı, kullanımındaki hususların, Edirne Selimiye Camiiindeki mukayesesini konu edinir. Bu çalışma değişen şartlar ve sahip olunan imkânlar açısından, Sünneti kavrayamama probleminin önüne geçmeyi amaçlar. Cami mimarisinin salt inşaat malzemesinden ötede bir anlama sahip olduğu imajını ortaya koyar. Hz. Peygamber'in mescidinde simgesel olan hususların Selimiye'deki etkilerini kıyas yoluyla ortaya koymayı hedefler. Hz. Peygamber (s.a.s.) dönemi ile Rönesans Dönemi Cami mimarisi arasında özde ilgi kurmayı sağlayan bir çalışmadır. Bu esere kadar yatay mimari planını benimseyen Sinan, Bu eserde Piramit mimari yapıya geçmiştir. Bunu yaparken caminin iç ve dış perspektiflerini ince bir zekâyla hesaba katmıştır. Kullandığı malzemeyi şahesere dönüştürmeyi bilmiştir. Bu durum, Batılı mimarların da takdirini kazanmıştır. Onları kıskandırmıştır. Sinan'ın, sanatsal zekâyı sahip birisi olmasının yanı sıra, Kur'an ve Sünnetten yoğrulan bir zekâ fonksiyonuna sahip olduğu bu çalışmada ortaya konmuştur. Bu çalışma, sünnetin sanat dallarında etkisini ortaya koyması açısından klasik çalışmalardan farklı olarak kaleme alınmıştır. Sünnetin mimari gibi reel bir alandaki tezahürünü ortaya koyan, salt betimlemeden ötede bir bakış açısıyla hazırlanmıştır. Hz. Peygamber (s.a.s.) Medine'ye geldiğinde inşa ettiği mescit Müslümanlar için bir simge halini almışsa, on altıncı Y.Y.'da Selimiye Camii, Avrupa Kitası'nda İslâm'ın simgesi olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Hz. Peygamber (s.a.s.), Sinan, Mescit, Selimiye, Camii.

Abstract

The issues regarding the construction and use of the mosque built by the Prophet (s.a.s.), when he migrated to Madinah. This work, It deals with the manifestations of these issues in the Edirne Selimiye Mosque with an in-depth content of meaning. This study aims to prevent the problem of not being able to comprehend Sunnah in terms of changing conditions and possibilities. It aims to reveal the effects of the symbolic aspects of the Prophet's mosque in Selimiye. It is a work that provides interest in essence in the Prophet (s.a.s.) period and the architecture of the mosque in the Renaissance period. Selimiye is the symbol of "his dignified stance against the küffâr" in the eyes of Mimar Sinan. Adopting the horizontal architectural plan until this work, Sinan transferred to the Pyramid architectural structure in this work. In this study, it has been revealed that Sinan, besides being a person with artistic intelligence, has an intelligence function that is kneaded by the Qur'an and Sunnah. This study has been written differently from classical studies in terms of revealing the effect of circumcision in art branches. It has been prepared with a solution-oriented perspective, far from simply describing the effect of circumcision in a real area such as architecture.

Keywords: The Prophet (s.a.s.), Sinan, Masjid, Selimiye, Mosque.

GİRİŞ

Bu çalışma, Sünnetin dönemsel şartlarını göz ardı eden yaklaşımları problematik yaklaşımlar olarak kabul eder. Bu açıdan bakıldığında, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in mescidindeki malzeme çeşidi üzerinden basit bir değerlendirme yapmak yerine, onun inşa ettiği mescidindeki “amaç ve hedeflerin” neler olduğunu kıyaslama yoluyla kavramayı sağlayan bir çalışmadır. Onun mescidinde önce bir kütüğün kullanılıp ardından ihtiyaçtan dolayı basamaklı bir minbere geçiş, nasıl Sünnet'teki değişime bir anlam kazandırmışsa, cami mimarisinde tarih içerisindeki değişimlerden istifade etmek gereklidir.

Camide günümüzün elektronik ses cihazlarını kullanmanın, Sünnete aykırı olduğu şeklindeki sipesifik bir yaklaşım, murâd-ı nebiyi anlamamaktan kaynaklanır. Değişen ve artan imkânları Sünnetteki maksatla yorumlayamamak, bu anlayış probleminin özünü oluşturur. Hz. Peygamber'in dönemindeki malzemeleri kullanmanın “Sünnet” olduğu algısı, Sünneti dar bir çerçeveye hapsedmektir. “DAEŞ” terör örgütünün bidat sayarak Suriye'de mimari özelliği olan camileri bombalaması, bu yanlış algının hazin bir sonucu olarak tarihe geçmiştir. Dolayısıyla yukarıdaki problemi hafife almak yanlıştır.

“Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Mescidinin Edirne Selimiye Camiine Kısmî Bir Mukayesesi” başlığıyla veya bu anlama gelebilecek bir başlıkla herhangi bir çalışma kaleme alınmamıştır. Ele aldığımız çalışmaya yakın çalışmalar olarak görülebilecek çalışmalar, “Hadis” ve “Sanat Tarihi” alanlarında her iki alanı içeren çalışmalar, azdır.² Hz. Peygamber (s.a.s.)'in mescidiyle ilgili bilgi sunan hadis mecmuaları, “Kitabu'l-Mesacidler” hadis kitaplarında geniş yer bulmaktadır. Hz. Peygamber'in “Cami mimarisi” alanında ise betimlemeye yönelik çalışmalar yapılmıştır. Klasik çalışmalar açısından bakıldığında şu çalışmaların içerisinde alt başlıklarda Hz. Peygamber'in mescidiyle ilgili bilgilere rastlanır: 1. el-Kâdi'l-Kudât İzzeddin b. Cema'âh (ö.767/1366), “Menâsiku'l-Kübrâ” adlı eserinde Hz. Peygamber'in mescidi hakkında bilgiler verir. Onun “Menâsiku'l-Kübrâ” adlı

2 Estetik, şehircilik konularında sempozyum düzenlenmiştir. Ancak Selimiye Camii'nde mimarlığın Hadislerle değerlendirilmesine ait bir çalışma maalesef yapılamamıştır.

eserinin varlığını, Bahaddin Ebu'l-Bikâ (ö.854/1451)'dan öğrenmekteyiz.³ 2. İbnü'z-Ziya Bahaddin Ebu'l-Bikâ Muhammed b. Ahmed b. ez-Ziyâ Muhammed el-Kuraşî el-'Ûmerî el-Mekkî el-Hanefî (ö.854/1450)'nin "*Târîhu Mekketi'l-Müşerrafe ve'l-Mescidi'l-Haram ve'l-Medîneti's-Şerife ve'l-Kabri's-Şerif*" adlı eseri, klasik anlamda en genel sayılabilecek eserlerden birisidir. Bu eserde, Hz. Peygamber'in hayatındayken namaz kıldığı yerleri, mescitleri anlatır. Fakat Bahaddin Ebu'l-Bikâ (ö.854/1451), Hz. Peygamber'in dönemseller şartlarını da düşünerek, diğer beldelerdeki camilere ve mescitlere Hz. Peygamber (s.a.s.)'in mescidinin, ne gibi etkileri olduğu veya olmuş olabileceği tezleri üzerinde durmaz.⁴ Bu iki eserden başka Hadis kitaplarının şerhlerinde de yukarıdaki bilgilere paralel nitelikte bilgiler bulmak mümkündür. Makalenin gövde metninde bu çalışmalardan istifade edilecektir.

Sanat Tarihi alanında "*Selimiye Camii*" hakkında pek çok eser, kaleme alınmıştır. Bu eserlerde sadece betimlemeye yönelik bilgiler geçmekle birlikte, Rönesans dönemine atıfta bulunan, İslâm Mimarisinin geldiği yere vurgu yapan bilgilerde geçmektedir. Bunların içerisinde bizim çalışmamıza en yakın kaynaklık edecek eser. Mimar Sinan'ın eseridir:

Mimar Sinan, *Tezkiratu'l-Bünyân*, İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Kitapları, no: 4628, ty.: İncelediğimiz bu eserde Mimar Sinan yaptığı eserleri anlatır. Selimiye Camii hakkında da bilgiler verir. Mimar Sinan, kendi ifadeleriyle Selimiye Camiini inşa ediş sürecini anlatır. Talebesi Sâ'î Çelebî, onun anlattıklarını kaleme almıştır. Sinan, Selimiye Camiinin yapılma nedenini anlatır. Caminin yapılışında Hristiyan mimarlara göndermeler yaparak anlatır.⁵ Ancak, Hz. Peygamber'in mescidiyle bir kıyasa girmez. Daha ziyade II. Selim'in Selimiye Camiini inşa etmeye karar verişini ve caminin yapılış serüvenini haber verir.

3 İbnü'z-Ziya Bahaddin Ebu'l-Bikâ Muhammed b. Ahmed b. ez-Ziyâ Muhammed el-Kuraşî el-'Ûmerî el-Mekkî el-Hanefî, *Târîhu Mekketi'l-Müşerrafe ve'l-Mescidi'l-Haram ve'l-Medîneti's-Şerife ve'l-Kabri's-Şerif*, Thk. Alâ İbrahim – Eymen Nusr, (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424/2004), 295.

4 İbnü'z-Ziya, *el-Medînetü's-Şerife*, 295.

5 Mimar Sinan, *Tezkiratu'l-Bünyân*, İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Kitapları, no: 4628, ty. 21b.

Aşağıdaki Selimiye Camii ile ilgili eserler, caminin sanatsal özelliklerini ön plana çıkararak kaleme alınmışlardır. Bu eserlerden bazıları şunlardır: Selçuk Mülayim, Ters Lale Osmanlı Mimarisinde Sinan Çağı ve Süleymaniye, Arkeoloji ve Sanat yayınları, İstanbul 2001.

Nuran Gülendem, “Selimiye Camii – Müezzinler Mahfeli”, Mimar Sinan ve Selimiye Camii, Editör: Ender Bilal, Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi Yayınları, Acar Matbaacılık ve Yayıncılık, İstanbul 1994,

Cami mimarisi ile ilgili, Yöksis'deki Sanat Tarihi, Mimarlık ve El Sanatlarındaki çalışmalar daha ziyade göze çarpmaktadır.⁶ Bunlardan birisi de Edirne genelindeki cami mimarisini konu edinen Yüksek Lisans tezidir. Bu eserin kaynak bilgisi şu şekildedir:

Tuğba Saçkesen, “Edirne’de Osmanlı Dönemi cami mimarisi ve mimari öğelerinin seramik eserlerde yorumlanması The interpretation in ceramics art works of Ottoman era mosque’s architecture and architectural elements in Edirne”, 2013

“*Hadis-Sanat Tarihi*” çalışması hüviyetindeki bu çalışmamız, böyle bir boşluğun doldurulmasına katkı sunacaktır. Bu çalışma, betimleme çalışması olmaktan çok, Hz. Peygamber döneminden on altıncı yüzyıla köprü kuracak bir çalışma niteliğinde olacaktır. Bir bakıma onun sözlerinde “*Cevâmi’ül-kelim*” olma vasfının, fiillerinde de hikmeti barındırdığının göstergesi olacaktır. Hz. Peygamber’in mescidini inşa eden sahâbîlerin şiir okumalarını onaylaması, onun mescit inşasında sanattan istifade edilmesini onayladığı, anlamına gelebilir. Hurma ağacı, tuğla, suffe, çarşı gibi, onun mescidini tarif ederken görülen öğelerin, yaklaşık dokuz asır sonra Avrupâda inşa edilen Selimiye Camiinde hangi öğelere dönüştüğü üzerinde durulacaktır. Hz. Peygamber (s.a.s.)’in mescidinde yer alan ashâb-ı suffenin Selimiye Külliyesi’nde izi sürülecektir. Hz. Peygamber’in mescidinin yanındaki çarşıyla Selimiye Camii Arastası arasında bir ilintinin varlığı irdelenecektir. Adeta “*Cami-Medrese-Çarşı*” üçlü yapı bileşeninin, Selimiye Camii Külliyesi’nde de tezahür edip etmediği incelenecektir. Bundan başka Selimiye Camii’nde, Hz. Peygamber

6 (Bkz. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> 28.03.2021 19:38). YÖKSİS Tez veri tabanında “*Cami Mimarisi*” olarak tarandı.

dönemine ait imkânların artması ve bu imkânların Cami mimarisi üzerine etkisi üzerinde durulacaktır. Bu sebeple, Hz. Peygamber'in dönemine ait gibi görülen öğelere takılarak murad-ı nebiden uzaklaşma problemi aşılabacaktır.

Hz. Peygamber döneminde mescit inşasındaki sanat çeşidi ile Selimiye'deki sanat çeşitleri arasında zamansal olarak değerlendirmede bulunulacaktır. Bu makale, Hadislerde geçen Hz. Peygamber'in mescidindeki fonksiyonel yapı unsurlarıyla Selimiye'nin fiziksel yapı unsurları arasındaki benzerliği ortaya koymakla kalmayacaktır. Selimiye'de ortaya konulan azim ve gayret, Avrupa Kıtası'nda İslâm'ın simgesi olan bir cami için, Müslümanların nasıl bir fedakârlık gösterdiklerinin işaretidir. Bu açıdan bakıldığında bu çalışma, Selimiye Camii'nin yapılış ruhunu anlamaya yol gösteren bir çalışma niteliğinde olacaktır.

Bu çalışmayı belki de dikkat çekici kılabacak en önemli husus, sanatın cihada nasıl dönüştüğünün ortaya konulması olacaktır. Dolayısıyla cami inşasının betimleme ve şekle dayalı bir tasvirde ötede anlamlar içerdiği tezi üzerinde durulacaktır. Böylece bu alanda daha evvel ulaşılamamış bir bakış açısına ulaşma hedefi öncelik olarak görülecektir.

Konu işlenirken Hz. Peygamber'in mescidiyle Edirne Selimiye Camii ve Külliyesi arasındaki ilintili hususlar, önce tespit edilecek. Ardından Selimiye Camiinde bu hususların nasıl bir etkileşim serüveni içerisinde mezcilediği üzerinde durulacaktır. Selimiye Camii'ni yaptıran Sultan II. Selim ve Mimarbaşı Mimar Sinan'ın yaklaşımları, titizlikle incelenecektir.

Hz. Peygamber'in mescidinin özelliklerini tespit etmek, çalışmanın birinci basamağını oluşturacaktır. Bu özellikleri tespit ederken, Hadîs kitaplarından Buhârî (ö.256/869) ve Müslim (ö.261/874)'in Sahihleri kaynak olarak kullanılacaktır. Bu iki eserde geçmeyip Kütüb-ü Sitt'e'de var olan hadîsler de delil olarak alınacaktır. Başta Hadîs şerhleri olmak üzere, klasik İslâmî eserlerden de yeri geldikçe faydalanılacaktır.

Edirne Selimiye Camii ve Külliyesiyle ilgili Sanat Tarihi, El Sanatları, ve Mimarlık alanlarında yazılan eserlerden, makalelerden ve ansiklopedik maddelerden istifade edilecektir. Buralardan elde edilen bilgiler, Hadîslerden elde edilen bilgilerle derinlemesine bir anlam çalışması içerisinde sunulacaktır.

1. MESCİD-İ NEBÎ'NİN GENEL ÖZELLİKLERİ

Hz. Peygamber, Medine-i Münevvere'ye hicret edince devesi Ebû Eyyub el-Ensârî'nin bahçesine çöktü. Namazlarını vaktin girdiği yerde eda ediyordu. İlk zamanlarda toplu ibadet için, temizlenen bazı alanlar, namazgâh olarak kullanılıyordu. Kısa bir süre sonra, annesi tarafından akrabaları olan Neccâroğullarının bahçesine parasını ödeyerek mescit inşa etmeye karar verdi.⁷

Medine mescidinin inşasında tuğla ve taşlar, örgü malzemesi olarak kullanıldı. Tavan, yapraksız hurma dallarından meydana gelmişti. Tavanı ayakta tutan direkler, mescidin eski yerindeki hurma ağaçlarının gövdelerinden oluşuyordu. Bunlar yaklaşık yerden üç zirâ' uzunluğundaydılar. Kible yönüne doğru saf halinde aralıklar halinde dikildiler. Araları alt kısımları taşlarla örülerek birbirine tutulmaları sağlandı. Üst kısımları ve kible duvarı tuğlayla örüldü. Mescidin kiblesi, o zaman kible olan Kudüs-ü Şerif'e doğruydu. Mescidin kible duvarı yüz zirâ'; yan duvarları da yüz zira olmak üzere şekil itibariyle dörtgendi. Mescidin üç kapısı vardı. En arkada bir kapı bulunurdu. İkinci olarak "Bâbu'r-Rahmet" kapısı vardı. Bu kapıdan bayanlar namaza çağrılırlardı. Üçüncü olarak Hz. Peygamber (s.a.s.)'in ve Osman (r.a.)'ın ailesinin giriş yaptığı bir kapı bulunmaktaydı. Mescidin çevre duvarı dik ve basitti. Direkleri kuru ağaç kütüğüydü. Çatısı yapraksız hurma dalından çadır şeklindeydi.⁸ Cenaze namazları mescidin çarşıya bakan yüzün dış kısmındaki avluda kılınırdı.⁹

Hz. Peygamber (s.a.s.) yaptığı mescitte on altı veya on yedi ay namazlarını "Beyti Makdis"'e doğru kıldı.¹⁰ Bu zaman dilimi geçtikten sonra Hz. Peygamber (s.a.s.)'e kiblenin Ka'be olduğunu bildiren şu ayeti kerime indi: *(Ey Muhammed (s.a.s.)! Biz senin yüzünün göğe doğru çevrilmekte olduğunu (yücelerden haber beklediğini) görüyoruz). İşte şimdi seni, memnun olacağın bir kibleye döndürüyoruz.*

7 Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrahim Buhârî, *Câmiu's-Sahîh*, thk. Muhammed Ahmed el-Hallâf, (Lübnan: Dâru İhyâu't-Türâsi'l-Arabî, t.y.), "el-Mesâcid", 48(428); el-Aynî, Bedruddin Ebu Muhammed Mahmud b. Ahmed b. Mûsâ Ahmed b, Hüseyin, *Umdedü'l-kârî şerhu sahihi'l-Buhârî*, (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001), 4/262, 266, 267.

8 el-Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 4/66, 267; (Metnin tashihi için Bkz. "وكان يحب أن ، حتى ألقى بفناء أبي أيوب ، وصلي حيث أدركته الصلاة، ويصلي في مريض الغنم يصلي حيث أدركته الصلاة، ويصلي في مريض الغنم", Buhârî, "el-Mesâcid", 48(428)).

9 İbn Battâl, Ebu'l-Hasan Ali b. Halef b. Abdu'l-Melik, *Şerhu sahihi'l-Buhârî*, thk. Ebû Temim Yasin b. İbrahim, (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1423/2003), 3/310.

10 Buhârî, "Tefsir", 18(4492).

*Artık yüzünüzü Mescid-i Haram tarafına çevir. (Ey Müslümanlar!) Siz de neredede olursanız olun, (namazda) yüzlerinizi o tarafa çevirin.*¹¹

Hz. Peygamber (s.a.s.), bu ayet indikten sonra mescidin yönünü Ka'be'ye çevirtti. Muhammed Hamidullah'ın ifadesine göre, Hz. Peygamber (s.a.s.) mescidin inşasında işçi gibi çalışmakla birlikte aynı zamanda bu binanın baş mimarıydı. Hz. Peygamber (s.a.s.), yaptırdığı mescidin kiblesini, namazda Kâbe'ye dönmeyi emreden ayet nazil olduğunda, bizâtihi kendisi belirledi. Onun elinde hiçbir pusula ve bilimsel alet olmadan kibleyi tam isabet ettirmesi, dikkat çekici bir durumdur.¹²

2. HZ. PEYGAMBER S.A.S'İN MESCİDİNİN SELİMİYE CAMİİ İLE İLİNTİLİ OLAN HUSUSLAR

2.1. Hz. Osman Dönemindeki Nakışlı Taşların Selimiye'de Çini Kullanımına Dönüşmesi

Bina yapımında kullanılan malzemeler, devrin şartlarına göre değişebilir. Bu şartlar, ustaların maharetinden, kullanılan malzemenin kalitesine kadar farklılık arz edebilir. Hz. Peygamber (s.a.s.) ve Hulefâ-i Râşidîn dönemi şartlarında inşa edilen Medine Mescidi ile on bir asır sonra inşa edilen Selimiye Camiinin şartları, elbette eşit değildir. Medine mescidinde nakışlı taşla süsleme faaliyeti, Hz. Osman (r.a.) döneminde görülmektedir.¹³ Hz. Osman (r.a.) mescidin duvarlarına nakışlı taşlar ilave etti. Direklerine de nakış taşlar yaptırdı. Tavanı saç malzemeyle kapattı.¹⁴ On altıncı yüz yıl şartlarında inşa edilen Selimiye Camii'nde nakışlı taş yerine çiniler kullanıldı. Başta hünkâr mahfili olmak üzere mihrabın, pencerelerin çevresi devrin en nadide çinileriyle bezenmiştir. Kullanılan malzemenin kalitesi, yapılan işçilikteki üstün zekâ,

11 el-Bakara 2/144.

12 Hamidullah, Muhammed, İslâm Peygamberi Hayatı ve Eseri, Tercüme. Mehmet Yazgan, (İstanbul, Beyan Yayınları, 2009), 634.

13 Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde nakışlı taş, malzeme olarak kullanılmadı. Güneşte pişirilmiş tuğla malzeme olarak kullanıldı. Ebûbekir (r.a.), Hz. Peygamber (s.a.s.)'in mescidinde hiçbir değişiklik yapmadı. Hz. Ömer -aslını bozmadan- bazı yerlere tuğla ve hurma dalları ilave etti. O, direkleri ağaçlarla yeniledi. (el-Aynî, *Umdetü'l-kâri*, 5/ 266, 267.)

14 el-Aynî, *Umdetü'l-kâri*, 5/266, 267.

tercih edilen motif ve ayetlerin mekânla uyumu, iyi bir bilge ustalığın işareti olmasının yanı sıra hassas bir gönlün ve zerafetin alâmetidir.

Mihrap duvarında büyük çini panolarda rölyef halinde mercan kırmızısı 40 yıl görülüp 40 yıl kaybolmaktadır. Maalesef bu sanatın ustalığı günümüzde kaybolmuştur. Bu panoda kobalt mavisi, firuze tatlı yeşil ve bazen siyah renkler kullanılarak lale, sümbül, karanfil narçiçeği, çiçek açmış erik, kiraz ve şakâyık motifleri kullanılmıştır.¹⁵

Hünkâr mahfelindeki çiniler, mihraptakilerden daha kalitelidir. Süs olarak daha sadedir. Elma ağaçlı pano çinilerle oluşturulmuş, kökleri lale, sümbül ve karanfil şeklini almıştır. Ayrıca çiçekleri açan erik ağacı da çinilerle işlenmiştir. Mahfelin altı kalem işçiliğinin en güzel örneklerindedir. Kıvrık dallar, lotus ve palmet çiçeğiyle bezenmiştir.¹⁶

2.2. Ahşap İşçiliğinin Şahesere Dönüşmesi

Taş işçiliğinin yanı sıra, ahşap malzeme kullanımı mimari yapıların vazgeçilmezidir. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in mescidinde kullanılan malzemeler arasında ağaç malzemenin de ayrı bir yeri vardır. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Cuma günü hutbe okuduğu minberin ağacının çeşidini bildiren hadiste, “من طرف الغابة” ifadesi geçmektedir. Bu ifadeyle ilgili İbnu'l-Cevzî (ö.597/1201), “Medine'ye yakın ve yüksek yerlerindeki, sık ağaçların toplu olduğu ormandandır.”¹⁷ açıklamasında bulunur. en-Nevevî (ö.676/1277) ise, minberin ağacının olduğu yerle ilgili, “Medine'nin en yüksek yerlerinden maruf bir yerdir.”¹⁸ açıklamasını verir. Sık ağaçların olduğu, temiz havada yetişen yüksek bölgedeki ağacın, seyrek ağaçlara göre daha sert ve dayanıklı olduğu, ağacın belli bir zamanda kesilmesi gerektiği marangoz ustalarının ifadelerinde yer almaktadır.¹⁹

15 Arseven, Celal Esad, *Türk Sanatı*, (İstanbul: Cem Yayınları, 1973), 247.

16 Aslanapa, Oktay, *Osmanlı Devri Mimarisini*, (İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1986), 215.

17 İbnu'l-Cevzî, Cemaleddin Ebû'l-Ferec Abdurrahmân b. Ali b. el- Cevzî, *en-Nihâye fî garibi'l-hadis*, (Beyrut: el-Mektebetü'l-İlmiyye, 1399/1979), 3/399.

18 en-Nevevî, Muhyiddin Yahyâ b. Şeref (ö. 676/1277), *Sahibu Müslim bi şerhi Nevevî (Minhâc)*, I-XVIII, Kahire: Mektebetü's-Safâ, 2003/1424, 5/29.

19 Bu bilgi, marangozlarla yapılan söyleşilerden elde edilmiştir.

Selimiye Camiinde pencerelerde, kapılarda ve müezzinler mahfilinde ahşap işçiliği çok yoğun biçimde kullanılmıştır. Buralardaki ustalık, Osmanlı sanatının ulaştığı noktayı gösterir niteliktedir.²⁰ Camiinin müezzinler mahfili, marangoz ustalığının harikasıdır. Devrin en iyi ustalarından yararlanılmıştır. İç mekâna girildiğinde büyük kapının karşısında, ana kubbenin altında, yerden 2.40 m. yükseklikte, 6 x 6 ebadında üstü ahşap, altı on bir ayaklı mermerden oluşur. Ahşap olan kısım, ceviz ağacının üstüne elma ağacının filetoları (aradaki çıkıntılar) kakılarak korkuluk yapılmıştır. Üzerlerine olağanüstü güzellikte kalem işçiliği uygulanmıştır.²¹

1950 yılındaki yenileme esnasında iskelenin, mahfilin üzerine yıkılması sonucu korkuluklar zarar görmüştür. 1984 yılındaki restorasyonda ceviz korkuluk üzerine elma ağacından elde edilen filetolara -alttan yukarı doğru- açık yeşil, açık kırmızı, koyu yeşil ve gri renk rıspas (hafif zımpara) uygulanıp üzerine kalem işçiliği yapıldığı kazınınca ortaya çıkmıştır. Kullanılan ağaçların beş yüz yıl geçse de özelliğini koruması “aklın ve tecrübenin” ürünüdür.²² Ağacı aşırı kuru ve rüzgar tesirinden kurtulması için, adeta kuruluşu giderecek ahşap müezzin mahfili altına devamlı ince halde akan çeşme ve ağaç işlemlerin loş ışıktaki kalması ayrı bir deha ürünüdür. Bu tür çeşmelerin caminin içine alınması, Osmanlının ağaç işçiliğini yoğun uyguladığı diğer camilerde de kendini gösterir. Örneğin 1381-1389 tarihinde Yıldırım Beyazıt Döneminde yapımına başlanan Kütahya Ulu Camiinde ahşap işçiliği iç duvarların tamamında uygulanmıştır. Caminin içerisindeki çeşme ve havuzu, Selimiye’ye göre daha büyüktür. Üstü açıktır.

Ahşap üstü kalem işçiliğinin sıva üstü kalem işçiliğinden daha dayanıklı olmasının başlıca iki sebebi vardır:

1. Yağmur suyu, don, güneş ışığı gibi dış etkenlerden korunaklı iç cephede kullanılmış olmaları,

20 Rüstem Bozer, “Edirne Selimiye Camii’nin Ahşap Kapı ve Pencere Kanatları”, *Vakıf ve Kültür Dergisi*, Cilt 1, Sayı 3, Kasım 1998, 31.

21 Nuran Gülendamlar, “Selimiye Camii – Müezzinler Mahfeli”, Mimar Sinan ve Selimiye Camii, Editör: Ender Bilal, Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi Yayınları, (İstanbul: Acar Matbaacılık ve Yayıncılık, 1994), 29.

22 Gülendamlar, “Müezzinler Mahfeli”, 29.

2. Kalem işçiliğinden sonra üzerlerine sır tabakası olarak inceltilmiş beziryağı sürülmesidir.

3. Bu desenler camilerin en özel yerlerinde kullanılmıştır. Hünkâr mahfili, müezzin mahfili alt tavanlarında altın varaklar bolca kullanılmıştır. Bunlar yapılırken tehzîp sanatındaki ince ustalık ve teknik kadar ince bir çalışma uygulanmıştır.

4. Bu desenler marangoz tezgâhlarında işlendikten sonra monta edilmişlerdir.²³

Mahfilin altına mermer üzerine oyularak “Ters lale” motifi yapılmıştır. Bu motif, caminin farklı yerlerinde defalarca uygulanmıştır. Mimar Sinan, kalfalık eseri Süleymaniye Camisinde de bunu uygulanmıştır. Cami arazisini vermek istemeyen kişilere atfen yapıldığı söylene de vakıa ile uygun olmayan bir yorumdur.²⁴ Bu uygulama sanatın gizli bir dili olarak batı tarzı kilise ve yapılarla meydan okuması olarak okunabilir. Çünkü Selimiye’de çini işçiliğinin, sanatın en üst seviyede uygulandığı yer, hünkâr mahfilidir. Burada çinilerdeki lale motifleri harikulâdedir.²⁵

23 M. Semih İrteş, *Türkiye’de Sanatın Bugünü ve Yarını*, (Ankara: Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fak. Yayınları, (Ankara; Gülendam), “Müezzinler Mahfeli”, 29, 30.

24 Selçuk Mülayim, *Ters Lale Osmanlı Mimarisinde Sinan Çağı ve Süleymaniye*, (İstanbul: Arkeoloji ve Sanat yayınları, 2001), 202; Gülendam, “Müezzinler Mahfeli”, 32 – 34. (Söylentiye göre, Süleyman’ın oğlu Selim’in cami yapılmasına karar verdiği bu arsa, zengin bir dul kadına aitmiş. Kadın, tepe üzerinde lale yetiştiriyormuş. Bu yeri terk etmek istememiş. Kadın uzun bir pazarlıktan sonra bu araziye, inanılmaz bir fiyat isteyerek yine de satmaya razı olmuş. Para ödenmiş. Ama yaşlı kadın, bir şart daha koşmuş: Mimarın, bu yerde lale yetiştirildiğine dair, bir işareti camide yansıtmamasını istemiş. Bu şart kabul edilmiş ve kadının ricası yerine getirilmiş. Ama kadına her nedense öfkelenen Sinan, lalenin goncası alta gelecek şekilde işlenmesini emretmiş. (Egli, Ernst, *Osmanlı Altın Çağının Mimarı Sinan – Sinan der Baurmeister Osmanischer Glanzzeit*, Çeviren: İbrahim Ataç, (İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2009), 222-223.) Tabiatındaki çiçek motifleri, eski ustaların sanat malzemeleriydi. Edirne, o dönemde çiçek ve lalelerin yoğun ekildiği bir yerd. Buna da işaret edilmiş olunabilir. (Rauf Tuncay, “Edirne Sanat Eserlerindeki Süslemeler”, *Türk Kültürü Araştırmalar*, 1964, Yıl:1, Sayı: 2, 226, 227.) Mimar Sinan hat seçimlerinden renklerin seçimine kadar seçtiği ayetleri, renkleri ve koyuldukları yerleri, bir mücevherin incilerini dizen bir işçilikle yerleştirmiştir. (Zübeyde Cihan Özsayın, “Sinan Camilerinde Hat Sanatı”, (Editör: Oktay Belli –Kitap Bölümü) Sinan ve Genim’e Armağan, (İstanbul: Ege Yayınları, 2005), 534. Dolayısıyla Sinan’ın böyle bir semgesel bir şeyi mermerle işletmesi makul görülebilir.

25 Ahmet Vefa Çobanoğlu, “Külliyeye”, *DİA*, 2002, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kulliye>, 02.01.2020.

Sonuçta Hz. Peygamber (s.a.s.) dönemiyle XVII. Y.Y. Selimiye Camiinde ağaç işçiliğinden faydalanılması, cami mimarisinde ortak bir kullanımın simgesidir. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in ağaç işçiliği konusunda ensâr veya muhacirden birisi olmasında ısrar etmek yerine, işi ehline vermek adına yabancı bir kölenin sanatına itimat etmesi, konuya ayrı bir derinlik getirmektedir. Bu durum, Selimiye Camii için düşünüldüğünde de aynıdır. Kökeni yabancı bir etniğe sahip Mimar Sinan başta olmak üzere, çalıştırılan ustaların devrin en maharetlilerinden seçilmiş olması da iki mescit arasında benzeşen diğer bir husustur.

2.3. Devşirme Olan En İyi Ustadan İstifade Edilmesi

Hz. Peygamber, mescidindeki bir ihtiyaç için yabancı bir etnik kökene sahip birisinin işçiliğinden istifade etmişti. O, uzun bir araştırma evresi geçtikten sonra, sahâbeden bir kadına “*Üzerinde insanlara konuşabileceğim basamakları benim için yapabilecek marangoz kölene bir bakiver!*” diye haber yolladı. Sonra o köle, ağaçtan üç basamak yaptı...²⁶

Hz. Peygamber, toplumun gözüne hitap edecek mescitteki bir yapı unsurunu, ensârdan veya muhacirden olmasına bakmadan işi ehline vermek adına,²⁷ Müslüman bir kadının kölesine tevdi etmiştir. Buhârî (ö.256/869), Hz. Peygamber (s.a.s.)'in mescidindeki ağaç işçilikle ilgili olarak, “باب الاستعانة بالنجار والصناع في أعواد المنبر والمسجد” “*Minberin ve Caminin Yeniden Yapımında Marangoz ve Zanaatkârlardan Yardım İstemenin Bâbı*” şeklinde bâb başlığı koymuştur.²⁸

Hz. Peygamber (s.a.s.)'in bu uygulaması, on asır sonra dönemin padişahına adeta ilham kaynağı olmuştur. II. Selim, Mimar Sinan'ı bu yapının inşasında baş sorumlu tayin etmiş. O, cami inşasında gerekli ihtiyaçları Padişah II. Selim'e mektupla bildirmiştir. II. Selim ise, ondan gelen bütün

26 Müslim, Ebû'l-Hüseyin b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Neysâbûrî, *Sahihu Müslim*, (Kahire: Mektebetü's-Safâ, 1424/2003), “el-Mesâcid”, 44(544).

27 Allah c.c. işin ehline verilmesini emir buyurmaktadır: “*Muhakkak Allah c.c. emanetleri ehline vermenizi emreder...*” (en-Nisâ 4/58.) Hz. Peygamber (s.a.s.)'de bu ayete göre hareket etmiştir.

28 Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrahim Buhârî (ö.256/869), *Câmiu's-Sahib*, Musahhih ve Mudekkik Takdim Muhammed Ahmed el-Hallâf, (Beyrut: Dâru İhyâ'u't-Türâsi'l-Arabî, t.y.), Buhârî, “es-Salât”, 63(448).

harcama taleplerini kabul etmiştir. Her ne bahasına olursa olsun, harcama yapmaktan geri durmamıştır.²⁹

Sinan'a kadar çağın gereği olarak mimarlar birbirlerinden etkilenmiş. İnşa ettikleri yapılar adeta birbirinin tekrarı mesabesinde olmuştur. Sinan'ın bilgeliği ve ustalığıyla Osmanlı mimarisini eskisinden daha ileri bir seviyeye taşımıştır.³⁰ Aslen Kayserili yabancı bir etnik unsura sahip Mimar Sinan, sanatında en mahir ustalarla Selimiye'nin inşasında çalışmıştır. Yavuz Sultan Selim döneminde Hristiyan bir ailenin çocuğuyken devşirilen, memleketinden ayrı bir yerde sekiz sene eğitim alan birisidir. Katıldığı seferlerde doğu ve batının yapılarını inceleme fırsatı bulabilmiş. Bu yapıların estetik ve işçiliğine kendi aklını katarak orijinal yapılar meydana getirebilmiştir. Katıldığı seferler kronolojik olarak şöyledir:

1521 yılında padişahla birlikte Belgrat seferine katılmıştır. 1522 Haziran ayından-1523 yılına kadar padişahla Rodos seferine katılmıştır. 1526 yılında Mohaç Meydan Muharebesi'nde atlı sekban, ardından yaya başı rütbesine yükselmiştir. 1529 yılında Zemberekçi başı olarak Viyana seferine katılmış. 1534-1535 yıllarında Irak seferine katılmış. Bu sefer esnasında ordunun Tebriz, Bağdat, Diyarbakır ve Halep'te mola verdiği nakledilir. Bu seferin ardından Sinan Hasekilik makamına yükselmiştir. 1537 yılındaki Boğdan seferinde Korfu ve Puglian şehirlerine uğramıştır. 1538 yılında Mimarbaşı Acem Ali'nin vefatı üzerine mimarbaşılık makamına getirilmiştir.³¹

Sinan yukarıda adı geçen seferlerde gördüğü eserleri inceleme ve kendisini geliştirme fırsatını yakalamıştır. Süleymaniye Camiine kadar yaptığı eserlerde Osmanlı Devleti'nin hüküm sürdüğü alanlardaki mimari eserlerden etkilenmiş. Süleymaniye Camii'nde gittiği seferler sayesinde doğu ve batı mimarisini mezcetmiş. Selimiye'de ise bu birikime kendinden de bir şeyler katarak doğu ve batıya adeta meydan okuyan bir şaheser meydana getirdi.³²

29 Gülendam, "Müezzinler Mahfeli", 26.

30 Sözen, Metin vd., *Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan*, (İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 1975), 161.

31 Sözen, *Türk Mimarisinin Gelişimi*, 160, 161.

32 Sözen, *Türk Mimarisinin Gelişimi*, 160, 161.

Sinan'ın uzun yaşamı (1498-1588)'nin yanı sıra, 1538'den 1588'e kadar mimarbaşı olarak sanata, vakfiyeye ve infaka düşkün padişah, paşalar ve onların çevreleriyle çalışması da büyük şaheserlerin ortaya çıkmasına sebep oldu.³³ Padişahların, İslâmî kimliklerini kaybetmeden batıyı iyi takip etmeleri, sanatın İslâmî bir kimlikte gelişmesine katkı sağlamıştı. Batıdaki sanatsal faaliyetlerde nelerin İslâm'a uyduğunu, nelerin İslâm'a uymadığını ayırt edebilecek bir kapasiteleri vardı. Örneğin Fatih, Rumca konuşuyordu. Sarayında İtalyan sanat ve bilim adamlarından çevirmenleri vasıtasıyla istifade ediyordu.³⁴ Fatih ile başlayan batının olumlu sayılacak hususlardan istifade etme anlayışı, Sinan'ın batıdaki yapıtlardan yararışlı sanatsal kullanımları Anadolu'da var olanlarla mezcetmesine zemin hazırlamıştı.³⁵

Sinan, mimarbaşı olduğunda İmparatorluğun İstanbul'da varlığı neredeyse doksan yıla yaklaşıyordu. Fatih, İstanbul'u aldığı anda büyük bir imar hareketine zaten girişmişti. Bunun yanı sıra, "Kostantinapolis"'i "İslâmbol" yapmak adına; İslâm mimarisinin bir şehrin İslamlaşması için önemi, halk tarafından da kavranmıştı. Bu yüzden askerlikten sonra en gözde mesleklerden birisi de "mimarlıktı." Bu durum, yukarıda ilk başlıkta ifade ettiğimiz Hz. Peygamber'in Medine'ye varınca ilk iş olarak mescit inşa etmesi, sanki o zamanki yönetici ve halk tarafından gayet iyi kavranmıştı. Bu durumun bir başka kanıtı ise, İstanbul'dan evvel inşa edilen camilerin şehrin merkezine alınıp, bütün şehri camiye göre ayarlamak, Selçuklularda ve ilk Osmanlı şehirlerinde var olan bir gelenektir.³⁶ Konya, Bilecik-Söğüt, İznik, Bursa, İstanbul'dan evvelki son başkent Edirne'deki ilk şehirleşmeler bu durumun en güzel örneğiydi.³⁷

Sinan'ın ölümünden sonra hiçbir mimar onun getirdiği tarzı geçemedi. Ancak onun izinden gidebildiler. Vefatından yüz sene sonra mimar Mehmed

33 Erzen, *Mimar Sinan*, 2, 6.

34 Halil İnalçık, *The Ottoman Empire*, (Londra: Phoenix, 1973), 30.

35 Erzen, *Mimar Sinan*, 3; (Staphane Yerasimos, *Türk Metinlerinde Kostantiniye ve Ayasofya Efsaneleri*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1993), 44.) Halil İnalçık, *The Ottoman Empire*, (Londra: Phoenix, 1973),

36 Erzen, *Mimar Sinan*, 2, 8, 9.

37 Erzen, *Mimar Sinan*, 8, 9.

Ağa, yaptığı Sultan Ahmed Camii'nde de bu izi takip etti.³⁸ Onlarca mimar yetiştirmişti. Davud Ağa, Dalgıç Ahmed Ağa, Sedefkâr Mehmed Ağa onun talebeleridir.³⁹ Yetiştirdiği mimarlar, kendisinden yüzyıl sonrasına da ışık tutmuşlardır. Mimar Sinan, ömrünü son demlerinde bu camii yapmıştır. Bu zamana kadar üç padişahla, onlarca sadrazamla çalışmıştır.⁴⁰

Neticede Hz. Peygamber'in yabancı bir etnik gruba ait köleden cami mimarisinde istifade etmesi, devşirme olan Mimar Sinan'ın yetişmesine çağlar evvelinde zemin hazırlayacak türdendir. Bunun yanı sıra, Osmanlı padişahlarının cami mimarisinde batının İslâm'a uyan mimarlıkla ilgili deneyimlerini alması, bu deneyimleri Anadolu kültürüyle sentez haline getirmeleri, 1569'da yapımına başlanan Selimiye Camii'nin inşasına katkı sunmuştur.

2.4. Minarelerin Ramazan Ayındaki Kullanım Amaçlarını Benzerliği

Minare, cami mimarisinin vazgeçilmez yapı unsurlarından birisidir. Minare, Hz. Peygamber döneminde günümüzdeki anlamıyla bulunmasa da bu yapı unsuruna temel olabilecek yapısal işaretler göze çarpmaktaydı. Bu çerçevede “*el-Menâr*” denilen kısım, Hz. Peygamber döneminde vardı. Cuma ezanı, “*الْمَنَارِ*” “*el-Menâr*” denilen yerde, Hz. Peygamber hutbeye çıkınca ezan okunurdu. Hz. Osman (r.a.) zamanında ezan okumak için çarşı tarafında “*الزُّورَاءِ*” “*ez-Zervâ*” denilen yerde⁴¹ önce dış ezan okunurdu. Osman (r.a.) hutbeye çıkınca iç ezan “*el-menâr*” denilen yerde okunmaya devam etti.⁴² el-Aynî, Hz. Peygamber döneminde minare olmadığını yüksek bir yere çıkılarak ezan okunduğunu söyler.⁴³

38 Jale Nejdet Erzen, Mimar Sinan Estetik Bir Analiz, (Ankara: Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları, 2005), 153.

39 Reha Günay, Mimar Sinan, (İstanbul: Yem Yay., 2010), 183.

40 Sözen, *Türk Mimarisinin Gelişimi*, 161.

41 İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni, *es-Sünen*, thk. Şuayb el-Arnâvût, (Beirut: Müessesetü'r-Risâle, t.y.), “*İkâmetu's-Salât*”, 97(1135).

42 Ebu'l-Velid Süleyman b. Halef Sa'd b. Eyyüb b. Vâris et-Tecibi el-Kurtubi el-Bâci (ö.474), *el-Müntekâ şerhu'l-muvattâ*, I-VII, thk. Ebû'l-Velid Süleyman, (Mısır: Matbaatu's-Se'ade, 1332), 1/134.

43 el-Aynî, “*Umdedü'l-kâri*”, 4/212.

Hız. Peygamber döneminde Ramazan ayında sahâbeyi sahura kaldırmak için Bilâl Habeşî (r.a.) önce ezan okurdu.⁴⁴ Sahâbeyi sahur bitiminden önce uyandırmak, onların oruç için gerekli hazırlıkları yapmalarına imkân sağlardı. Yemek – içmek, gusül abdesti almak gibi maddi hazırlıkların yanı sıra sahâbenin vitir ve teheccüt namazlarını eda etmelerine yardımcı oluyordu. Bu sayede manevî hazırlıkla da oruçlarına niyet ederlerdi. Böylece okunan ezan sadece namaz için değil; oruç için maddi ve manevi hazırlık anlamına gelebilecek hususlara katkı sağlardı.⁴⁵ Ardından imsâk vaktinde Abdullah b. Ümmü Mektûm (r.a.) ezan okur. Sahâbe namaza gelirlerdi.⁴⁶ Böylece Hız. Peygamber (s.a.s.)'in müezzinlerinin “*el-Menâr*” denilen yerden ezan okumaları, sahâbeyi madden ve manen oruca hazırlamaya dair bir vesile aracıydı.

Halkı maddi ve manevi açıdan oruca hazırlamak amacıyla Ramazan'da minarelerin kullanılması, Osmanlı'da gelenek halini almıştı. Özellikle minarelerdeki mahyalar, başta İstanbul camileri olmak üzere Selimiye camiinde de görülmekteydi. Mahyalara bazen bir hadisi şerif, bazen bir kelâm-ı kibar asılırdı. Örneğin, “*Hubbu'l-Vatan mine'l-İman-Vatan sevgisi imandandır.*”, “*Safa Geldin*” şeklinde sözler asılırdı. Özellikle Selimiye camisinin mahyalarında Hız. Peygamber'i hatırlattığından “*gül*” figürü; birlik ve beraberliği temsil eden, “*Açık şemsiye*” figürü; fakire yardımı anımsatan “*Çorba kâsesi*”; bayram akşamı ise sonu cennete çıkan bir yolu anımsatması için, “*Düz bir çizgi*” vb. hayvan ve insan figürleri hariç⁴⁷ Ramazan gecelerinde Selimiye camiinin mahyalarını

44 Müslim, “es-Siyâm”, 43(1094).

45 Nevevî, *bi-Şerhi Nevevî*, 4/204; İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Ali el-Kisâi el-Askalâni, *Fethul-Bârî bi şerhi sahihi'l-Buhârî*, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1379, 2/106.

46 Müslim, “es-Siyâm”, 43(1094).

47 Hayvan ve insan resimleri, figürleri veya bibloları Kur'an ve Sünnet'te uygun görülmemiştir. Dolayısıyla İslâm Sanatı'nda yerini almamıştır. İslâm âlimlerince bunlar, insanları puta tapınmaya götürdüğü için cevaz verilmemiştir. Nitekim Musa a.s. ile birlikte Firavun'un zulmünden kurtulan kimseler hakkında Allah c.c. şöyle buyurur: “*İsrailoğullarını denizden geçirdik. Orada kendilerine mahsus bir takım putlara tapan bir kavme rastladılar. Ardından: “Ey Mûsâ! Onların ilahları olduğu gibi, sen de bizim için bir ilah yap!” dediler. Mûsâ: “Gerçekten siz cahil bir toplumsunuz.” dedi. (el-Araf 7/138.)* Daha sonradan Mûsâ a.s. Allah c.c. ile Tûr Dağı'nda konuşmaya gittiğinde, İsrail oğulları Samirî denilen birisinin telkiniyle zinet eşyalarını eriterek buzağı heykeli yapıp, ona tapınmaya başladılar. (Bkz. Tâ Hâ 20/84, 86, 88) Kurtubî (ö.671/1272), İsrail oğullarının bu kadar rahat bir şekilde buzağıdan yapılmış bir heykele tapabilme sebebi olarak, onların şeriatlerinde daha önceden bu tür heykellerin haram kılınmamış olmasını (Sebe 34/13) gösterir. (Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b.

süslerdi. Cumhuriyet döneminde ise “*Tayyareye Yardım*”, “*İsraftan Sakın*”, “*Yetimleri Unutma*” gibi cümleler kullanılmıştır.⁴⁸

Dolayısıyla Osmanlı döneminde Selimiye Camii, özellikle Ramazan aylarında Peygamber Efendimizin (s.a.s.) sevgisi, zekât, fitre gibi toplumsal yardımlaşma konularında verilen mesajlarda etkili olmuştur. Bu tür maddi ve maneî mesajların minareler vasıtasıyla topluma verilmesi, Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde var olan bir olgudur. O dönemde müezzin olan Bilal-i Habeşî (r.a.) “*el-Menâr*” denilen yerde okuduğu ezanla sahâbenin sahura kalkıp, oruca maddi ve manevi hazırlık yapmaları için katkı sağlamıştı. Selimiye Camii’nde ise, mahyadaki yazılar kullanılarak, Ramazan’daki oruç ve yardımlaşma için katkı sağlanırdı.

2.5. Sadık Rüyaların Etkisi

Sadık rüya, “*Allah Teâlâ'nın tıpkı uyanık haldeki bir kişiye yarattığı bazı şeyleri, uyuyan kişinin kalbinde ve hislerinde de yaratması (hadisesidir).*”⁴⁹ Sâdık rüya, Hz. Peygamber (s.a.s.)’in mescidinde mescitte okunan ezanın tayini konusunda bir etkiye sahipken, Selimiye Camii’nin inşâ sürecine etki etmiştir.

Hz. Peygamber’in mescidinde insanları nasıl namaza davet edilmeleri istişare edilmişti. En sonunda Abdullah b. Zübeyr (r.a.)’ın rüyasında ezanın okunuşunu gördüğünü anlattı. Hz. Ömer (r.a.) da daha evvel rüyasında ezanı gördüğünü anlatınca Rasûlullah (s.a.s.) bu iki rüyayı onaylaması neticesinde

Ahmed b. Ebi Bekr b. Ferh el-Kurtubî, *el-Câmiü li-Ahkâmi'l-Kur'an-Tefsîru'l-Kurtubî*, Ahmed el-Bürdüni-İbrahim Atfîş, (Kahire: Dâru'l-Kütübî'l-Masriyye, 1384/1964), 7/273; 14/272.) Bazen de iyi insanların heykellerini yaparlardı. Onların heykellerine savaşa girerken moral bulmak için bakarlardı. (Kurtubî, *el-Câmi*, 14/272.) İnsan ve hayvan heykellerini ve resimlerini Hz. Peygamber de yasaklamıştı. Önce Habeşistan’a, ardından Medine’ye hicret eden Ümmü Habibe ve Ümmü Seleme r.huma. Medine’ye geldiklerinde, Habeşistan’da içerisinde insan tasvirlerinin olduğu kiliseler hakkında Hz. Peygamber s.a.s.’e soru sordular. Hz. Peygamber s.a.s., “*Muhakkak onlar öyle kimselerdir ki, içlerinden sâlih bir kişi öldüğünde kabrinin üzerine mescit yaparlardı. Mescidin içerisine de (o kişinin) resimlerini çizerlerdi. Bunlar, kıyamet günü Allah c.c. katında mahlukatın en şerhileridirler.*” (Müslim, “Salât”, 16(528)) Bir başka hadisinde, Hz. Peygamber s.a.s., “*Melekler, içerisinde resimlerin veya heykellerin olduğu yere girmezler.*” buyurur. (Müslim, “Libâs”, 102(2112)).

48 A. Süheyl Ünver, *Mahya ve Mahyacılık* - İstanbul Risaleleri 1 -, İstanbul Kültür a.ş., 1995-1, 1/56, 60.

49 el-Aynî, “*Umeddü'l-kâri*”, 1/60.

ezan, şer'î bir değer kazanmıştı. Yoksa Rasûlullah'ın onaylamadığı rüyanın ümmete şer'î delil olamayacağı konusunda ihtilaf yoktur. Böyle rüyalar rüyayı göreni ancak, bağlayabilir.⁵⁰

Kur'an'da İbrahim a.s.'ın ve Yûsuf a.s.'ın rüyalarından bahsedilir. Bunlardan İbrahim a.s.'ın oğlunu kurban ettiği rüya, önemlidir. Çünkü Allah c.c. onun kestiği kurban ibadeti hakkında, "*Geriden gelen kimselere (Kurban ibadetini) bıraktık.*"⁵¹ ifadesini kullanır.

Hız. Peygamber'in onayından geçmeyen veya Kur'an dışında kişilerin gördükleri rüyalar da sadık rüya olabilir. Ancak bu rüya, kişinin kendisine delil olabileceği konusunda hadiste örneği vardır. Örneğin, Hız. Ömer (r.a.) sabah namazını Hız. Peygamber'in mescidinde kıldırırken hançerlenmiş ve üç gün sonra da vefat etmişti. O, başına gelen bu hadiseyi, gördüğü rüyayla kendisine göre yorumlamıştı. Ömer r.a., yukarıdaki olay başına geldikten sonra yaralı vaziyette anlattığına göre, sabah namazından önce gördüğü rüyada, "*Horozun üç sefer kendisini gagaladığını*" bunu da "*Üç gün eceli kalmış olması*" şeklinde yorumladı. Neticede rüyasını kendi özel hayatıyla ilgili yorumlamıştır. Ümmete teşri değeri olmayan veya onlara bazı şeyleri dikte etmeyecek bir kararlar rüyasını yorumlamıştır.⁵²

Buraya kadar verilen bilgileri, konumuzdaki ortak noktayı tespit etme adına, özetlemek istiyoruz. Hız. Peygamber s.a.s.'ın mescidinde ezanın teşri edilmesiyle ilgili rüyayı onaylaması, takriri sünnete girer. İbrahim a.s.'ın ve Yusuf a.s.'ın rüyaları peygamber olduklarından için Allah c.c. tarafından onay almıştır. Ancak Hız. Ömer r.a.'ın gördüğü rüya ise, ümmetin tamamıyla ilgili değildir. Kendi şahsıyla ilgilidir. Gördüğü rüyayı da kendi lehine ve aleyhine dönecek

50 Müslim, "Salât", 1(377); en-Nevevî, *bi-Şerhi Nevevî*, 4/62.

51 es-Saffât 37/108.

52 Müslim, "el-Mesâcid", 78(567). Bundan sonraki dönemlerde de görülen rüyalarla ilgili alimler, ümmet adına olmamak kaydıyla kişilerin özel hayatlarıyla ilgili karar vermede rüyanın bir etkiye sahi olabileceği konusunda ittifak etmişlerdir. (İbrahim Canan, Kütüb-ü sitte Tercüme ve Şerhi, (Ankara: Akçağ Yayınları), 2/68.); Bazı Tasavvuf erbabının, rüya yoluyla isnadını tespit etmeğe çalıştıkları hadisler de reddedilmiştir. Neticede bu hadisler, ümmetin tamamını ilgilendirmektedir. (Bkz. Ahmet Yıldırım, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013), 50-59.); Günümüzde Fetö terör örgütü, kişilerin gördükleri rüyaları bütün ümmeti etkileyecek şekilde kullanmıştır. Dolayısıyla yukarıdaki satırları okuyan okuyucuların dini konuda karar verirken, delil alacakları konularda, bir sapma yaşamamaları için, II. Selim'in rüyasına geçmeden bu açıklamalara ihtiyaç duyduk.

şekliyle yorumlamıştır. Bu konuda, II. Selim'in Selimiye Camiini inşa etmesiyle ilgili gördüğü rüya da kendi şahsi yorumuna dayanır. Bu rüyaya istinaden Selimiye Camii'ni inşa ettiği nakledilir. Rüyanın evveli ve sonrası şöyledir:

II. Selim Kıbrıs adasını fethererse büyük bir cami yapmayı adar. Fetih gerçekleşir. İstanbul'da cami yeri arar. Belli bir süre geçince araya işler girer, Cami işi kalır. Rüyasında Hz. Peygamber'i görür. Evliya Çelebi bu olayı şöyle nakleder: "Bir gece Padişah II. Selim rüyasında Hz. Peygamber'i görür. Hz. Peygamber:

-“Allah c.c.'a dua edip, söz vermiş ve eğer Kıbrıs adasını alırsam ganimetlerinden bir cami yaptıracağım.” demiştin, *“Kıbrıs adasını aldığın halde niçin sözünü tutmuyorsun? Çabuk Kıbrıs'tan aldığın ganimeti Kara Mustafa Paşadan isteyip, benim himayemde olan Edirne'de bir cami inşa ettir!”* buyurmuştur. Aynı rüyayı vezir de görmüştür. Ayrıca caminin yeri konusunda II. Selim'in bir rüya daha gördüğü nakledilir. Hz. Peygamber: *-“Camii, şu kavak meydanında inşa et!”* buyurur.⁵³

II. Selim, gördüğü bu rüyaya istinaden camiye kavak meydanının olduğu yere inşa eder. Dolayısıyla konunun başında aktarılan, Hz. Ömer r.a.'ın gördüğü rüyayı kendi özel hayatıyla ilgili yorumlamasına benzetilebilir. II. Selim, kendisine öldükten sonra amel-i sâlih olabilecek işini, gördüğü rüyayla karara bağlamıştır.⁵⁴

2.6. İnşa Edildikleri Yerlerde Toplum Menfaati Adına Ağaç Kesilmesi

Hz. Peygamber'in Medine'de ilk yaptırdığı mescit ile Selimiye Camii arasındaki bir başka imar edilmeleri itibariyle kesiştikleri nokta, ikisinin de inşa edilmezden önceki yerlerinde ağaç dikili olması ve harabe halde kalıntıların bulunmasıdır. Hz. Peygamber mescit inşa edeceği yerdeki hurma ağaçlarını kestirmiş, bunların kabuklarını soydurmuş ve direk olarak mescit inşa ederken kullanmıştır. Harabe durumdaki kalıntıları tesviye ettirerek zemini düz hale getirmiştir.⁵⁵

53 Köylüoğlu, “Selimiye Camii”, 26.

54 -Yoksa Fetöcülerin yaptığı gibi, gördüğü rüyadan hareketle –tweet attırmak gibi- başka insanlara emirler verip onları kullanmamıştır. Yaptırdığı camide başka insanları çalıştırdıysa da onların ücretlerini ödemiştir.-

55 Buhârî, “es-Salât”, 28(428).

Selimiye Camii'nin bulunduğu yerde de kavak ağaçlarının var olduğu, bunların kesildiği nakledilir. Ancak cami inşaatında bunlarının kullanıldığına dair bir bilgi yoktur. Ayrıca caminin inşa edildiği alanda daha önceden Yıldırım Beyazıt dönemine ait bir sarayın olduğu, bu sarayın da harap hale geldiği nakledilir. Bu sarayın kalıntıları temizlendikten sonra cami inşaatına başlandığı aktarılır.⁵⁶

Dolayısıyla iki mescidinde bulunduğu alanda daha önceden ağaçların olması ortak noktadır. Umumun hizmeti için ağaç kesimi, dine aykırılık arz etmemektedir. Burada mescit inşa etmek maksadıyla bu menfaat gerçekleşirken, aynı durum Müslümanlara karşı ahitlerini bozan ve bu sebepten Medine'den sürülen Yahudi kabilesi Nadiroğulları'nın ağaçlarının kesilmesi hususunda gerçekleşmiştir.⁵⁷

3. HZ. PEYGAMBER S.A.S'İN MESCİDİNİN SELİMİYE KÜLLİYESİNDE KESİŞTİĞİ HUSUSLAR

3.1. Mescit-Mekte-Çarşı (Külliyeye) Birlikteliği

İnsan hayatının temel öğeleri olan “İbadet-Eğitim-Beslenme” şeklindeki üçlü insanî ihtiyaçlar, şehir kültürünün temelini oluşturur. Hz. Peygamber döneminde “Mescit – mektep – çarşı” üçlü teşekkülü birbirine yakındı. Sosyal açıdan bakıldığında bu mekân “külliye” olarak görülebilir. Emeviler ve Abbasiler dönemindeki fetihlerle ayrı binalar halinde hizmet veren yapılara dönüştü. Buna göre külliye, “Değişik fonksiyonlardaki birkaç yapının bir arada yer alması ile oluşan binalar topluluğu.” anlamını aldı. Günümüzde kullanıldığı anlamda ilk

56 Peremer, Osman Nuri, Edirne Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yay., Edirne 1938, 59.

57 İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Müni' el-Haşimî el-Basrî el-Bağdâdî İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, nşr. Muhammed Abdulkadir el-Atâ, (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1410/1990), 2/45. Hz. Peygamber (s.a.s.) normalde ağaçların korunmasına önem verirdi. Örneğin, Taiflilerle yaptığı anlaşmada ağaçların kesilmemesi hususunu, anlaşma metnine koymuştu. (Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 419.) Ancak, toplum menfaati adına ağaç kestirdiği de olmuştur. Hz. Peygamber (s.a.s.), Bedir savaşından sonra, Nadiroğulları'nın yurtlarını sahâbeye vaat etmiş. Bu vaat onların motüvasyonlarını artırmıştı. Nadiroğulları'nın Müslümanlara ihanetlerinin ardından, onları sürmüştü. Nadiroğulları'nın gönüllerinin hürmalıklarına bağlı kalmaması için de hurma ağaçlarını yakırtmıştı. (İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, 2/45.) Hz. Peygamber'in yaptığı bu vaaadin Allah c.c.'in izniyle olduğu ayette ifade edilmektedir. “Siz, bir hurma ağacını kesmiş veya kökü üzere bırakmış olmayın ki, bu Allah cc.'in izniyledir.” (el-Hasr 59/5.)

külliyeye örneği XII. Y.Y.'ın ilk çeyreğinde Artuklular döneminden günümüze ulaşan Mardin Emînüddin Külliyesi ile yine aynı döneme ait Câmîu'l-Asfar'ın çevresindeki kalıntıların bir külliye olduğu anlaşılmaktadır.⁵⁸

“Selimiye Camii – mektep – çarşı” üçlü kompozisyonu bir aradadır. Selimiye Camii diğer sultan yapıtlarındaki külliyeler gibi kapsamlı değildir. Ancak yukarıdaki üçlü kompozisyon burada vardır. Caminin kible tarafında simetrik biçimde “Sultan II. Selim Daru'l-Hadisi (Selimiye Daru'l-Hadisi), Sultan II. Selim Medresesi (Selimiye Medresesi) ve Selimiye Arastası (Çarşısı) caminin sağ tarafındaki avluya bakar.⁵⁹ Selimiye Camii hakkındaki bilgiler makalenin genelinde işlendiği için, Selimiye Camii'nin eğitim kurumları ve çarşıyla olan ilintisi aşağıda ele alınacaktır.

Dolayısıyla Hz. Peygamber (s.a.s.) dönemindeki bu üçlü bina kompozisyonunun Selimiye Külliyesi'nde var olduğu düşünülebilir.

3.1.1. Suffe'nin Dâru'l-Hadîs – Sıbyân Mektebi - Medreseye Dönüşmesi

Allah (c.c) Kur'an-ı Kerim'de müminlerden bir topluluğun ilimle meşgul olmalarını ister. Hatta bu kişilerin cihat zamanında cihada dahi götürülmemelerini emreder. Bu zümrenin en büyük özelliğini “Tefakkuh ve İnzâr” görevinde olduklarını beyan eder. Yani, dini konuları derinlemesine bilip anlamak ve toplumu uyarmak” sorumluluğunu ayette geçen bu zümreye verir.⁶⁰

Hz. Peygamber döneminde “Suffe ehli” adında bazı kimseler vardı. Bunlar, okuma yazma bilmeyenlere okuma yazma öğretmenin yanı sıra, Kur'an'ı ve onun açıklayıcısı Rasûlullah (s.a.s.)'in beyanlarını öğrenmeye gayret ederlerdi. Bunların sayılarının dört yüze kadar çıktığı nakledilir.⁶¹ Okuma - yazma ve Kur'an öğretme göreviyle Ubade b. es-Sâmit (r.a.), Hz. Peygamber

58 Şeybânî, Ebûbekir b. Ebî Asım Ahmed b. Amr b. ed-Dahhâk b. Mahled Şeybânî, *el-Âhâd ve'l-Mesâni*, Neşr. Faysâl Ahmed el-Cevabira, Dâru'r-Râye, Riyad 1411/1991, 4/221; Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed Taberânî, *el- Mucemu'l-Kebîr*, thk. Hamdi b. Abdulmecid es-Selefi, (Kahire: Mektebetu İbn Teymiye, 1415/1994), 6/33; 9/209.

59 Köylüoğlu, *Selimiye Camii*, 27.

60 Bu kurum şu ayette geçmektedir: “Müminlerin hepsinin sefere çıkmaları doğru değildir. Onların her kesiminde bir grup dinde (dini ilimlerde) geniş bilgi elde etmek ve kavimleri (savaştan) döndüklerinde onları ikaz etmek için geride kalmalıdır. Umulur ki sakınırlar. (et-Tevbe 9/122.)

61 Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 634, 635.

(s.a.s.) tarafından görevlendirilmişti.⁶² Abdullah b. Sa'd b. el-As ise "Hikmet" öğretme yani "Sünnet ve Hadîs" öğretmekle görevlendirilmişti.⁶³ Ukbe b. Amir el-Cühenî (r.a.)'de güzel sesiyle Kur'an okuyup etrafındakileri ağlatan birisiydi.⁶⁴

Suffe ehlinin kaldıkları yer, mescidin arka kısmındaydı. Mescitten ayrı bir mekândı. Üstünde gölgelik vardı.⁶⁵ Burada kalanlar, fakir kimselerden oluşurdu.⁶⁶ Karınlarını yardımlarla doyururlardı. Örneğin, Sahâbeden Sa'd b. Ubâde (r.a.), her gece evine seksen tane Suffe ehlinen olan kimseleri akşam yemeğine götürürdü.⁶⁷ Bir de Medine-i Münevver'e'nin yerlisi "el-Kurrâ" denilen kimseler vardı. Gündüzleri suffice ehli ve fakirler için su taşırlardı. Odun toplayıp, çarşıda topladıkları odunları satıp suffice halkı ve fakirler için yiyecek alırlardı. Bunlardan yetmiş tanesi Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde kirlili bir puslu sonucu şehit edilmişlerdi⁶⁸

Suffe'de yetişen sahâbîler, İslâm coğrafyasından Hz. Peygamber (s.a.s.)'e gelerek, ondan aldıkları ilmi aldılar. Örneğin el-Arbâd b. es-Sâriye es-Sülemi (ö.70/692) (r.a.) Humus'tan,⁶⁹ Sâlim b. Abîd el-Eşce'i (r.a.) Kûfe'den,⁷⁰ Abdurrahman b. Kart (r.a.) Şam'dan⁷¹ gelerek ilmi yaydılar. Ebû Hureyre (r.a.),⁷² Cevher b. Rizdâh (r.a.) gibi Medine'de hadîs rivayet eden pek çok sahâbe vardı.⁷³

62 Ebû Dâvûd, "Salât", 136(824).

63 Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 634.

64 Zehebî, *Siyeru a'alâmi'n-nubelâ*, 4/90.

65 es-Suyûtî, Ebû'l-Fadl Celâleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr es-Suyûtî, *ed-Dibâc alâ Sahîhi Müslim b. el- Haccâc*, (Su'ûd: Dâru İbnu Affân, 1416/1996), 4/496.

66 Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Kaymâz ez-Zehabî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî, *Târihu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-İslâmi ve'l-meşâhiri ve'l-e'lâm*, I-XV, nşr. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 2003, 2/1015.

67 Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Kaymâz ez-Zehabî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî, *Siyeru a'alâmi'n-nubelâ*, Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1427/2006, 3/170.

68 Müslim, "Cihad", 147(677).

69 Zehebî, *Siyeru a'alâmi'n-nubelâ*, 4/430.

70 İbn Hacer, Ebû'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî (ö.852/1448), *Tehzîbu't-tehzi'b*, Hindistan: Dâiratu'l-Meârif en-Nizâmiyye, 1326, 3/441.

71 İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzi'b*, VI, 255.

72 Zehebî, *Siyeru a'alâmi'n-nubelâ*, 18/440.

73 el-Aynî, Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed b. Hüseyin el-Gaytâbî el-Hanefî Bedruddin el-Aynî, *Meğâni'l-ehyâr fî şerhi esâmi ricâli me'âni'l-âsâr*, thk. Muhammed Hasan Muhammed Hasan, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1427/2006, 3/510.

Selimiye Külliyesinde inşa edilen yapılarda “Dâru'l-Hadîsler” ve “Medrese” veya Sibyân Mektebi”, Hz. Peygamber (s.a.s.)’in mescidindeki “Okuma yazma öğrenme - Kıraat ve Hadîs rivayet etme” eğitim fonksiyonunu gerçekleştirme amacıyla oldukları görülebilir. Bu faaliyetlerin, Osmanlı’da yapısal hale dönüştüğünü görebiliriz.⁷⁴ Selimiye Camii’nde, Suffe’deki “Hadîs rivayeti”, Daru’l-Hadîse; Suffe’deki Kur’an’ın okunup anlaşılması, Medreseye; “Okuma yazma öğrenme” faaliyetini ise Sübyân Mektebi’ne kurumsal olarak dönüştüğünü söyleyebiliriz.

Sultan II. Selim Daru’l-Hadisi (Selimiye Daru’l-Hadisi): Bu mekân, 980/1572-1573 yılında Osmanlı Padişahı II. Selim tarafından inşa edilmiştir. Bir dersane ve on üç odadan müteşekkildir. Bunlar kubbeli biçimde inşa edilmişlerdir. Cami avlusuna bakan kısımların üstleri, taş kemerli revaklarla çevrelenmiştir. Revakların örtüsü, tek eğimli düz çatıdır. Avlu yüzlerinde taş, fakat dış sokağa bakan yüzlerde taş ve tuğla karışımı örgü malzemesi kullanılmıştır. Sokak tarafındaki köşe odası “T” biçimli planlıdır. Odalar ve dersaneler kare planlıdır. Odaların dışa açılan üstte tek altta çift pencereleri vardır. Bu bina günümüzde Kur’an kursu binası olarak hizmet vermektedir. **Sultan II. Selim Medresesi (Selimiye Medresesi):** Daru’l-Hadis’in tam karşısında simetrik olarak yer alır. Onunla aynı plandadır. Günümüzde Türk İslâm sanatları müzesi olarak kullanılır.⁷⁵ **Selimiye Mektebi (Sübyân Mektebi):** Caminin kible tarafında arastanın cami meydanına açılan orta kapısının sağındaki merdivenle çıkılan basit bir yapıdır. Orta kapının doğusunda, dış avlunun köşesinde yer alır. Tek kubbeli iki göz revaklıdır. Kubbede kalem işi bitkisel bezeme kullanılmıştır. Doğu duvarında ocak, güney duvarında mihrap vardır. Günümüzde kütüphane olarak kullanılmaktadır.

Suffe ashâbının kaldığı üstü hurma dallarıyla örtülü Mescid-i Nebî’deki kaldıkları yerler, dönemin şartlarına göre yapılmıştı. O dönemdeki şartların asırla sonra değiştiği düşünüldüğünde, Edirne Selimiye’de fetihlerin ve zanaatkârların sayesinde daha güzel yapılara kavuşulduğunu söylemek mümkündür.

74 Mukayese için Bkz. Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 634.

75 Köylüoğlu, *Selimiye Camii*, 27. (II. Selim’den sonra bu medresede ünlü şâir Bâkî görev yapmıştır. Yazdığı bir gazel yüzünden, Padişah III. Murat’ın gazabına uğrayan ünlü şâir Bâkî, Süleymâniye müderrisliğinden Selimiye müderrisliğine sürgün edilmiştir. Baki (ö.1600), “Türk Kültürü Ansiklopedisi”, Ankara 1999, Cilt: 37, Sayı: 438, 610.)

3.1.2.Mescid-Çarşı Birlikteliğinin Korunması

Toplumun temel ihtiyaçlarını gördükleri yerler ve ibadethaneler şehirlerin merkezinde olmuştur. Rasûlullah (s.a.s.) döneminde çarşı, mescidin hemen yakınındaydı. Mescitteki birisinin seslenme mesafesindeydi. Sahâbe bu dönemde pazara çıktıklarında namazlarını mescitte kılarlardı.⁷⁶ “Cami-Çarşı” birlikteliği, Hz. Ömer (r.a.) döneminde de muhafaza edildi. Çarşı, mescidin (mezarlığa bakan) yolu üzerinde kurulurdu.⁷⁷ Çarşının tam olarak yeri, mescit ile mezarlık arasında kurulduğu rivayetlerden anlaşılmaktadır. Namazı kılınan cenazelerin çarşı içerisinden taşınarak mezarlığa taşındığı nakledilmektedir.⁷⁸

“Cami-Çarşı” birlikteliğinin Selimiye Külliyesi’nde de korunduğu, görülmektedir. Caminin sağ avlusunun içerisinden direkt çarşıya, bir başka ifadeyle arasta veya bedestene geçilir. Mimar Sinan’ın ömrü, çarşığı yapmaya vefa etmemiştir. Mimar Sinan’ın vefatının ardından mimar başı Davûd ağa tarafından Selimiye camisine gelir getirmesi amacıyla yapılmıştır. Babası II. Selim’in vefatından sonra tahta geçen III. Murat tarafından yaptırılmıştır. 256 metre uzunluğunda 73 kemer ve 124 dükkândan oluşur. Burada dükkânı bulunanlar her sabah ortadaki kemerde buluşup dürüst çalışacaklarına dair yemin ederlerdi.⁷⁹

Mescid-çarşı birlikteliğinin Hz. Peygamber dönemindeki gibi, Selimiye’de korunduğunu görmekteyiz. Ancak burada devrin şartlarını düşünmek icap eder. On dört asır önce Mescid-i Nebî’nin yanında, yolun üstündeki sergiler biçiminde kurulan çarşı veya pazaryeri, bundan yaklaşık beş asır önce sıcak ve soğuktan korunaklı haldeki iş hanı sayılabilecek özellikte imar edilmişti.

4. SANATIN CİHAT ARACI OLMASI

Allah c.c. İslâm dininin temsilcisi ve mübelliği Hz. Muhammed (s.a.s.)’e kâfirlerle cihat etmesini emretmiştir. İndirdiği ayetlerde bazı hususları, cihat vesilesi kılmıştır. Bu konuda bazı ayetler şöyledir: Allah c.c.’in müminlerden

76 Nesâî, Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb b. Ali Nesâî, *el-Müctebâ mine’s-Sünen*, (Riyad: Dâru’s-Selâm, 1421/2000), “Mesâcid”, 39(732).

77 İbn Şebbeh, Ömer b. Şebbeh (Zeyd) b. Abîde b. Rabtah en-Nümeyrî el-Basrî, *Tarîhu’l-Medîne İbn Şübbeh*, thk. Fehîm Muhammed Şeltût, (Riyad: by., 1399), 2/747.

78 Âcurrî, Ebû Bekir, Muhammed b. el-Hüseyn b. Abdullah Âcurrî el-Bağdâdî, *eş-Şeriâ*, thk. Abdullah b. Ömer b. Süleyman, (Riyad: Dâru’l-Vatan, 1420/1990), 2/963.

79 Köylüoğlu, “*Selimiye Camii*”, 26, 27; Edirne Valiliği, *81 İlde Kültür ve Şehir*, (Edirne: 2013), 76.

kafirlerle karşı kendilerini güçlü kılacak hazırlık yapmalarını ister. Bu konudaki hazırlığa da atları örnek verir.⁸⁰ İmam Şâfi'i (ö.204/820)bu ayette atın seçilmesi, "Müminin atın üstünde (kafirlerle karşı) görülmesi sayesinde kendisine ait bir zenginliğin var olması"⁸¹ anlamı taşıdığını belirtir.⁸² Dolayısıyla savaştan önceki hazırlık döneminde zenginlik alametinin, kafire karşı psikolojik bir harp aracı olduğunu adeta anımsatır. Bu açıdan bakıldığında Selimiye Camii'ne çok para harcanması ve en nadide malzemelerin kullanılması Müslümanların Avrupa Kitası'ndaki kafirlere karşı adeta bir psikolojik harp sayılabilir.

Ey Peygamber! Kâfirlere ve münafıklara karşı cihat et! Onlara karşı sert⁸³ davran!"⁸⁴ Ebû İshâk ez-Zeccâc (ö.311/921), buradaki sertliği, (savaşa) kafiri öldürmek (normal zamanda) hüccet yani delille cihat etmek gerektiğini belirtir.⁸⁵ Buradaki hüccet/delil, Hz. Peygamber'in mescidini inşa ettiği dönemde şiirdi. Çünkü savaş meydanlarında şiir okumak, kafir zümrenin moralini bozuyordu.⁸⁶ Sahabe-i Kiram r.a. ve Hz. Peygamber, savaş meydanlarında cihat aracı olarak görülen şiiri mescit inşa ederken kullandılar. Medine'deki mescidi inşa ederken şu dizeleri okudular:

هذا الحمال لاحمال خبير   هذا أبر ربنا وأطهر

Bu tuğla taşıma, (hurma, kuru üzüm) taşımak değildir. Bu (tuğla taşıma), Rabbimizin en iyi ve en temiz olarak kabul ettiğiidir.

80 "Onlara karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve savaş atları hazırlayın. Onlarla Allah'ın düşmanını, sizin düşmanınızı ve bunlardan başka sizin bilmediğiniz fakat Allah'ın bildiği diğer düşmanları korkutursunuz. Allah yolunda her ne harcarsanız karşılığı size tam olarak ödenir. Size zulmedilmez." (Enfal 8/60).

81 "له غناء بشهوده عليه"

82 Şâfi'i, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdris el-Abbâs b. Osman b. Şâfi' b. Abdu-l-Muttalib b. Abdu Menâf el-Muttalibî el-Kuraşî el-Mekkî, *Tefsîru'l-imâmi's-Şâfi'îyyi*, thk. Ahmed b. Mustafa el-Ferrân, (Suud: Dâru't-Tedmiriyye, 1427/2006, 2/887.

83 "وَاعْلَظْ عَلَيْهِمْ"

84 et-Tevbe, 9/73.

85 Zeccâc, İbrahim b. es-Serî b. Sehl Ebû İshâk ez-Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'an ve İ'râbîhî*, thk. Abdulcelil Abdu eş-Şelebî, (Beirut: Âlemu'l-Kütüb, 1408/1988, 2/461.

86 "Muhakkak mümin canıyla, kılıcıyla ve diliyle cihat eder. Canını kudret elinde tutan o zâta yemin olsun! Gerçekten sizin (savaş meydanında) kâfirlere karşı şiir okumanız, yayından fırlayan oktan onlarda daha çarpıcı bir etki bırakır." buyurdu. (Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hambel b. Hilâl Şeybânî, *Müsned*, I-L, thk. Şuayb el-Arnâvût, (Beirut: Müessesetü'r-Risâle, 1429/2008), 2/456.)

Hız. Peygamber kendisi şöyle buyurdu:

“اللهم إن الأجر أجر الآخرة، فارحم الأنصار، والمهاجرة”

“Ey Allah (c.c.)’ım! Şüphesiz, mükâfat ahiret mükâfatıdır. O halde Ensârı ve Muhaciri bağışla!”⁸⁷

Hız. Peygamber’de bu dizelere onlarla beraber eşlik etmesi takriri sünnettir. Onun bu davranışı sahâbe arasında şiire yatkın sahâbîlere cesaret vermiş, savaşlarda düşman karşısında şiirler okumuşlardı. Savaş başlamadan önce Müslüman şairler, düşman ordularına karşı şiirler okur. Onları psikolojik açıdan çökertirlerdi. Yahudiler veya müşrikler de kendi şairlerini Müslümanlara karşı çıkarırlardı. Böylelikle sanat dallarından birisi olan şiir, inanan ve inanmayan iki topluluk arasında bir cihat aracı haline gelmişti. Abdullah b. Revâha (r.a.) Hendek savaşında, Amir b. Ekvâ ise Hayber’de savaş başlamadan Yahudi şair Murahhib’e karşı şiir okumuştı.⁸⁸

Selimiye Camii yapıldığı dönemde inanan ve inanmayan toplum arasında “mimarlık” ve bu bağlamda ma’bed inşası bir psikolojik harp unsuruydu.⁸⁹ Dolayısıyla Hız. Peygamber dönemindeki cihat aracı olan şiir yerini mimariye bırakmıştı. Selimiye Camii yapılan kadar Hristiyan mimarlar, o zamana kadar dünyada kubbe çapı ve yüksekliği bakımından en muhteşem yapının Ayasofya camiinin olmasından hareketle Müslüman mimarlara büyüklük tasladıkları nakledilmektedir. Bu durumu Mimar Sinan, Selimiye Camii ile ilgili sözlerinin kendisine ait olduğu talebesi Mustafa Sâî Çelebi’ye yazdırdığı “*Tezkiratü’l-Bünyân*” adlı eserinde şöyle dile getirmektedir:

“Ayasofya kubbesi gibi büyük kubbe Devlet-i İslâmiyye’de bina olunmamıştır” deyu, kefare-i fecerenin mimarları, “Müslümanlara galebemiz vardır”, dirler idi.

87 Buhârî, “Menâkıb”, 387(3906).

88 Buhârî, “el-Megâzi”, 263(4106), 335(4196); Müslim, “Cihad ve’s-Siyer”, 132(1807); İbn Hişâm, Ebu Muhammed Abdül-Melik, *es-Sîretu’n-Nebeviyye*, thk. Mustafa es-Seka, İbrâhim el-Ebyârî, Abdül-Hafız Şelebi, (Lübnan: Daru’l-Kütübü’l-İlmiyye, 2009), 695, 696.

89 Tarihi süreç içerisinde şiir, fethedilen topraklardaki sanat dallarına göre yerini, başka sanat dallarına bıraktı. Örneğin Anadolu’da mimarlık ön planda bir sanat dalydı. Böylelikle ön plandaki şiir yerini mimarlığa bırakmıştır. XVI. Y.Y.’da Rönesans, batıda olduğu gibi Osmanlı’da etkisini gösterdi. Bu etki ve batı ile Osmanlı yarışı, sanata ve mimariye de yansıdı. (İlber Ortaylı, *Son İmparatorluk Osmanlı*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2006), 181).

*Zu'm-ı fâsidlerince "Ol kadar kubbe durdurmak gayet müşkildir. Nazîre mümkün olsa idi" didikleri bu hakirin kalbinde bir 'ukde olup kalmış idi. Mezbûr cami binasında da himmet idüp bi-Âvnilahî'l-Meliki'd-Deyyân Devlet-i Sultan Selîm Hân da izhâr-u kudret edip bu kubbe-i âlînin Ayasofya Kubbesinden altı zirâ kaddim ve dört zirâ' derrin ziyade eyledim."*⁹⁰

Mimar Sinan, yukarıdaki sözlerinin ardından şu mesnevîyi de söylemiştir:

*"Direksiz kubbenin altında el-hak
O kubbe oldı bir tob-ı mu'âllak*

*Ayasofya gibi kubbe aslâ
Yapılmaz deyû bahseyledi dünyâ*

*Bu 'âlî kubbe andan oldı a'zâm
Kalanın bilmezem v-allahü e'alem."*⁹¹

Sinan ve ondan önceki mimarlar, gözlerinde büyüttükleri Ayasofya'da bir tam, iki yarım kubbe yaklaşımını ister istemez eserlerine yansıttılar. Süleymaniye Camiine dışarıdan bakıldığında kubbe Ayasofya taklidi görünse de içerideki ihtişamın Ayasofya'da olmadığı kesindir. Ayrıca Ayasofya'nın kubbe ağırlığını taşıyamaması, teknik hatalardanır. Bunun sonucunda kubbe çökme riskiyle karşılaşmış, aralıklarla kuvvetlendirilmiştir. Gerek Süleymaniye, gerekse Selimiye Camilerinde bu aksaklık bulunmamaktadır.⁹²

Mimar Sinan'ın bu Selimiye'yi yapmakla dünya tarihinde bir çıkış açmıştır. Yaptığı eser, batılıların bildiklerini alt üst etmiştir. İslâm'ın simgesi olan camide gizli bir dilin var olduğunu ortaya koymuştur. O, "Yapılmaz" denileni yapmıştır. Selimiye Camii'ni, sekizgen bir karakterde yapılmıştır. Normalde böyle bir yapıda, dörtgen bir karakterdeki yapıya göre iç cephenin

90 Mimar Sinan, *Tezkiratu'l-Bünyân*, İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Kitapları, no: 4628, ty. 21a-21b.

91 Mimar Sinan, *Tezkiratu'l-Bünyân*, 21b.

92 Selçuk Mülayim, *Ters Lale Osmanlı Mimarisinde Sinan Çağı ve Süleymaniye*, (İstanbul: Arkeoloji ve Sanat yayınları, 2001), 247,

seyri esnasında perspektif olarak az bir mekânı görmeniz gerekir. Ancak durum böyle değildir. Selimiye Camii sekizgen bir planın üstüne kubbesi oturtulmuş⁹³ olmasına rağmen, içerideki perspektif; yani caminin her tarafını görebilme olanağı, ileri derecededir.⁹⁴

Selimiye Camii'nde kullanılan çini, halı ve kumaş desenleri batıdaki motifleri bu tarihten sonra etkilemiştir. Öyle ki A. Dürer, N. Zoppino, P. Flötner ve F. Pellegrin bu desenleri sonraki yıllarda aynıısını model olarak kullanmaktan çekinmemişlerdir. Fiili olarak Selimiye'yi kendilerine örnek alarak, Selimiye'nin üstünlüğünü kabul etmişlerdir.⁹⁵

Selimiye Camii, sıradan bir mimarî özellikteki cami olmaktan öte, yapısal içeriğinde küfre karşı, îmânî bakışı ön plana çıkaran dinsel mesajlar içerir.

Orta kubbeye “*Ihlâs Süresi*” yazılıdır.

Yarım kubbeye ise,

إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَلَمْ يَخْشَ إِلَّا اللَّهَ فَعَسَىٰ أُولَٰئِكَ أَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ

“Allah c.c.’in mescitlerini, ancak Allah c.c.’a, ahiret gününe iman eden, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve Allah c.c.’tan başkasından korkmayan kimseler imar eder. İşte doğru yola ermiş olmaları ümit edilen bunlardır”⁹⁶ ayeti yazılıdır.

Pencerelerin üstüne yarım hilal şeklinde;

“اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ”

“Allah c.c. semaların ve yerin nurudur.”⁹⁷ ayeti yazılıdır.

93 Mimar Sinan açısından bakıldığında kendi rekorunu yenilemiştir. Süleymaniye’de uyguladığı bir tam, iki yarım kubbe uygulamasını Selimiye’de terk etmiştir. Bunun yerine merkezi tek kubbe uygulamasını burada uygulamıştır. Bir başka deyişle, yatay kubbe anlayışından pramit kubbe anlayışına geçmiştir. Böylece hem dışarıdan hem içeriden bakıldığında daha ihtişamlı bir yapı göze çarpar. Böylece ustalık eserinde rekorunu yenileme fırsatı bulmuştur. (Mülayim, *Ters Lale*, 247, 248.)

94 Erzen, Jale Nejdî, Mimar Sinan Dönemi Cami Cepheleri, (Ankara: Odtü Mimarlık Fak., 2008), 50, 51.

95 Mülayim, *Ters Lale*, 179.

96 et-Tevbe 9/18.

97 en-Nûr 24/35.

Kubbeye ihlas, etrafında Allah c.c.'in mescitlerini yapanlara övgü vardır. Pencereden gelen ışıklarla Allah c.c.'in azametini tefekküre davet edilmiştir.

Dolayısıyla Hz. Peygamber döneminde şair sahâbe kafirlere okudukları şiirlerle nasıl mesaj vermişlerse, on altıncı Y.Y.'da şiir gibi başka bir sanat dalı olan "mimarlık" kullanılarak, Avrupa Kıtası'nda kafirlere mesaj verilmiştir. Hz. Peygamber döneminde şiir psikolojik bir harp aracı olarak kullanılmışken, Selimiye'de "mimarlık" bu harbin bir aracı olmuştur.

4.1. Devlet Başkanının İslâm'ın Simgesi İçin Para Harcaması

Devlet başkanları, bir şehrin kuruluşunda ve gelişmesinde önemli rol oynarlar. Kendi öz keselerinden yaptıkları harcamalar, topluma motivasyon sağlar. Hz. Peygamber (s.a.s.) Medine'ye geldiğinde Neccarogulları'ndan yapacağı mescidin fiyatını kendisine bildirmelerini istemişti. Onlar, burayı hibe etmek isteseler de Hz. Peygamber (s.a.s.), buranın parasını onlara ödemişti.⁹⁸ Daha Medine'ye ayak basar basmaz İslâm Devleti'nin ilk gününde bu harcamayı Hz. Peygamber (s.a.s.)'in yapmış olması, ümmetine örnekti. Daha evvelen Yahudilerin sözünün geçtiği bir beldede bir bakıma mescit için para harcamak, cihat aracıydı.⁹⁹

Bir başka açıdan bakıldığında Medine'nin merkezinde cami yapmak, Müslüman varlığının burada simgesel bir kanıtı niteliğindedir. Müslümanların böyle bir simgeye aslında Hz. Peygamber (s.a.s.) Medine'ye hicret etmeden ihtiyaçları vardı. Akabe biatından sonra her geçen gün biraz daha artan Müslüman nüfusun toplanma yerine ihtiyaç hissettiler. Mus'âb b. 'Ümeyr (r.a.), arkadaşlarıyla beraber toplanabilecekleri bir günün tayin edilmesi arzusunun, Hz. Peygamber (s.a.s.)'e mektupla haber vermişti. Hz. Peygamber de Cuma günü güneş zevale meyledince (öğle vaktinde) iki rekat namaz kılarak, Esad b. Zü'râre (r.a.)'nin evinde toplanmalarını, mektupla Mekke'den ona bildirmişti.¹⁰⁰ Hz. Peygamber

98 Buhârî, "el-Mesâcid", 48(428).

99 Allah c.c. cihada gitmeyen münafıklardan bahsederken, ihsân sahibi müminleri onlara örnek gösterir. "Onlar, kâfirleri öfkeli edilecek ayak basmaları... kendilerine bir salih amel yazılması içindir. Onların küçük büyük yaptıkları her masraf, onların lehine yazılır..." (et-Tevbe 9/221).

100 İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 7/223; el-Aynî, Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed b. Hüseyin el-Gaytâbî el-Hanefî Bedruddin el-Aynî, *el-Binâye fi şerhi'l-hidâye*, Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, thk. Ebû Sâlim Şa'ban, 1420/2000, 3/53.

(s.a.s.) hicretine kadar evde toplanan Müslümanların simgesel bir mekânda toplanmaları amacıyla parasını ödeyerek aldığı bir yere mescit inşa etmiş. Böylece Müslümanların tamamının sahiplenebileceği bir mekânları olmuştu.

Osmanlı Devrinde II. Selim'in Selimiye Camiinin inşaatına yaptığı harcama miktarı, Avrupa Kıtası'nda İslâm'ın sembolüne verilen önemin bir göstergesidir. Sadece Caminin yapımına harcanan para, 21.930.000 akçedir. Bu para, II. Selim'in kendi öz harcamasından çıkmıştır. Yoksa ümmete ait beytu'l-mâlden olan para değildir. XVI. Y.Y. harcamalarına bakıldığında bütçe gelirlerinin 116 milyon akçe ile 300 milyon akçe arasında değiştiği nakledilmektedir. II. Selim'in yaptığı bu harcamanın içerisine dış avlu, dâru'l-hadîs, medrese ve sıbyân mektebinin yanı sıra III. Murat döneminde yapılan arasta-çarşı masrafları dâhil edilmemiştir.¹⁰¹

Büyük miktarda bir paranın Kıbrıs'ın fethinden sonra eski başkent Edirne'de harcanması, bir bakıma Avrupa'da yaşayan insanlara bir mesaj niteliğindedir. Çünkü Avrupa'dan doğuya karadan giden veya gelen yolcular, buradan geçmekteydi. Bu açıdan bakıldığında Selimiye Avrupalılara hitaben İslâm'ın bir sembolüydü. Bu yüzden dış cephedeki mimari işçilik o kadar ince bir zekâ ile bezenmişti ki caminin yola bakan kısımlarının duvarları, hiç boş bırakılmamıştı. Ön cepheye verilen önem gibi yan cephelere önem verilmişti.¹⁰²

Neticede bir mescit için para harcamak, gerek Hz. Peygamber (s.a.s.) ve gerekse II. Selim dönemi için düşünüldüğünde; bu durum topluma bir mesaj niteliği taşımaktadır. Hristiyan ve Yahudi teb'aya "Müslümanların" bir parasal gücünün var olduğu, dinleri uğruna birlikteliklerinin sembolleri için para harcamaktan çekinmeyecekleri ve Selimiye'nin İslâm'ın Batı'da sembolü olduğu mesajı verilmiştir. Bu mesajı batılıların aldığını Ünlü Alman Mimar Ernst EGLI şu ifadeleriyle adeta itiraf eder:

101 Özcan, Tahsin, *Vakıf ve Eğitim: Osmanlılarda Eğitim Hizmetlerinin Finansmanı*, (İstanbul: Mahya Yayıncılık, 2018), 292.

102 Erzen, *Cami Cepheleri*, 31. Bu durum Süleymaniye'de daha da ayrı bir şekilde göze çarpar. Süleymaniye Camii'nin ön yüzü, kibleye ve aynı zamanda denize bakan yüzüdür. Bu kısım, caminin seyir bakımından daha göze zevk verir. Bu yapı tasarımı Sinan'la başlar. Buradan şu da amaçlanmıştır. Marmara Denizi'nden geçen Rusya donanmasındaki gemilerle seyahat edenlere bir bakıma yapı diliyle mesaj verilmiş olabilir. Yan yüzleri de sehre bakar. Bunlara da önem verilmiştir. Neticede başkentin o tarihte en büyük sembolüdür. (Bkz. Erzen, *Cami Cepheleri*, 2, 3, 31).

“... II. Selim'in Edirne kentini sevdiğini bilmekteyiz... Edirne kentini seçiminde; Batı'ya yönelik siyasal bir düşünce ve bu arada Batı'da yapılması planlanmış büyük İslâm yapılarından ilkinin simgeleme amacı bulunabilir...”¹⁰³

4.2. Savaşa Hazırlıkta Toplanma Yeri Olması

Hz. Peygamber döneminde cihada çıkmak üzere mescit bir buluşma yeri idi. Hz. Peygamber, sahâbesiyle cihada çıkmadan önce mescitte toplanır, çıkılacak yolculuğun süresi, mola verilecek su kaynağının yolculuktaki mesafesi hakkında bilgilendirme yapardı. Sahâbe sefere hazırlık yapmak için evlerine giderler, hazırlık yaptıktan sonra mescide geri gelirlerdi. Buradan cihada hareket edilirdi.¹⁰⁴

Osmanlı zamanında bazı külliyeler, aynı zamanda savaşa giderken toplanma yeri idi. Selimiye Camii Külliyesi, İstanbul'daki Süleymaniye Külliyesinden biraz daha farklıdır. Hemen yakınında iki büyük camii, iki küçük ve bir de büyük hamam bulunur. Adeta Külliyelerde bulunan hamam, burada üç tanedir. Bir tanesi, Mezitbey tarafından Selimiye Camisinden evvel yapılmıştır. 1442'da Eflak'ta şahit düşen Mezit Bey tarafından yaptırılmıştır. Selimiye Camisi yapılmadan evvel II. Murat döneminde 1433-1447 yılları arasında yaptırılan Üç Şerefeli Camii ile I. Mehmet döneminde 1403-1414 yılları arasında yapılan Edirne Eski Camii asker için toplanma merkezleriydi. Osmanlı askerleri burada toplanırlardı. Eski Camiinin arka kısmında, Üç Şerefeli Camiinin karşısında yer alan hamam, Sokullu Mehmed Paşa tarafından XVI. Y.Y.'da Mimar Sinan'a yaptırılmıştı.¹⁰⁵ Yerel halkın verdiği bilgiye göre, bu hamamda askerler gusül abdesti alırlardı. Kılınan Cuma namazının ardından dualar ve tekbirler eşliğinde Avrupa'ya yapılan bütün seferlere buradan hareket edilirdi. Sokullu hamamından başka Selimiye Camisinin yanında “*Saray Hamamı*” da vardır.¹⁰⁶ Ancak Sokullu hamamı daha ziyade askerlere tahsis edilmiştir.

103 Egli, *Mimarî Sinan*, 162.

104 Müslim, “Salât”, 311(681).

105 <https://www.rehberim.gen.tr/gezi-rehberi/edirne-sokullu-hamami> (29.03.2021)

106 <https://www.trakyagezi.com/edirne-saray-hamami> (29.03.2021)

4.3. Elçilerin Kabul Edilmesi

Hız. Peygamber elçileri mescitte karşılardı. Örneğin o anda müşrik olan Sekîf kabilesini mescitte karşılamıştır. Aynî, müşriklerin sadece Mescid-i Harama giremeyecekleri görüşündedir.¹⁰⁷

Osmanlı döneminde batıdan gelen elçilerin Selimiye camisine girmelerine izin verilmiştir. Camideki üstün sanatın tezahürleri, onlarda derin etkiler bırakırdı. Bunlardan Avusturya elçisi Kuefstein'in IV. Murat zamanında İstanbul'a giderken Edirne'de büyük bir törenle karşılandığı, Selimiye camiini gezdiği, minaresine çıkıp şehri kuşbakışı izlediği kaynaklarda nakledilir. Hatta o zamanki Edirne şehrinin Viyana kadar olduğunu söyler.¹⁰⁸

Batıların bu eserden etkilenmelerinin nedenlerinden bir tanesi, Mimar Sinan'ın eserlerinde tekrara düşmemesi, kendisini devamlı surette yenilemesidir. Yaptığı eserler, buldukları şehirlere yön vermiştir. Onun eserlerinin dinamizmi ile şehirler de gelişmiştir. Onun eserleri, şehirlerin simgesi haline gelmiştir.¹⁰⁹

Bu eserin diğer Mimar Sinan eserlerinden ayrıldığı nokta, ova sayılabilecek Edirne şehrinin en iyi görülebilecek noktasına yerleştirilmiş olmasıdır. Şehrin daha girişinden görülebilecek yere koyulmuş olması, yaklaştıkça güzelliğinin fark edilmesi,¹¹⁰ batıdan gelen elçilerin İstanbul'a varmadan adeta büyülenmelerini sağlar. Ünlü Mimar EGLİ, şu ifadelerle hayranlığını dile getirir:

“Cami, platonun üzerinde dimdik durmakta, yukarılara doğru uzanarak herkesi cezbetmektedir. Uzaklara kadar ışıldayan bir uyarı simgesidir. Her türlü zamansal ve mekânsal yaşam düşüncesinin egemenliğine özgü bir anıt

107 Aynî, *Umde*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 14/300.

108 Karl Tepy, die Kaiserliche Grossbotschaft An Sultan Murad IV. Im Jahre 1628-des Freiherrn Hans Ludwig von Kuefsteins Fahrt zur Hohen Pforte, =1628 Yılında Sultan IV. Murad'a İmparatorluk Büyük Elçisinin Gidişi - Freiherr Hans Ludwig von Kuefstein'in Bâbtâliye Seyehati, Verlag A. Schendl, Wien (1976), 151 Sahife, Metin İçinde Resimli ve Renkli Levhalar; Ciltli] / tanıtım Semavi Eyice. -- Ankara, 1977, 409.

109 Suphi Saatçi, *Bir Osmanlı Mucizesi Mimar Sinan*, (İstanbul: Ötüken Yayıncılık), 2.

110 Selçuk, Mülayim, Ahmet Vefa Çobanoğlu, <https://islamansiklopedisi.org.tr/selimiye-camii-ve-kulliyesi--edirne> (29.03.2021)

olmaktadır... Böyle bir mücevherini korumak için değerli kanını çekinmeden akıtmatacak Türk Milletinin kalbinde övgü simgesi olan caminin çok özel bir yeri vardır...¹¹¹

Günümüzde ülkemize gelen turistler de adeta ülkelerinin elçileri konumundadırlar. Onlar için kaleme alınan yabancı dildeki kitaplarda Selimiye Camii'nin büyüleyici etkileri üzerinde durulur. Yüz bir farklı renk çiçeğin ahenk içerisinde farklı motiflerin içerisinde oldukça etkileyici şekilde dizaynı üzerinde durulur.¹¹²

Osmanlı İmparatorluğu'nun İstanbul'dan önce başkentliğini yapmış Edirne şehrindeki Selimiye Camii ve Külliyesi, 2011 yılında UNESCO tarafından, Dünya Kültür Miras Listesi'ne dâhil edilmiştir.¹¹³ Mimar Sinan ve Selimiye hakkında günümüzde gerek batıda ve gerekse Türkiye'de yarışmalar yapılmakta¹¹⁴ ve romanlar yazılmaktadır.¹¹⁵

Sonuç

Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Medine'de arazisin aldığı, yapımına bizzat iştirak ettiği mescit ile II. Selim Han'ın 1569-1574 yılları arasında Edirne'de yaptırdığı Selimiye Camii arasındaki mukayesesi sonucunda bazı hususların benzerlik gösterdiği, bazı hususların dönemin şartlarına göre değerlendirilmesi gerektiği anlaşılmıştır. Buna göre İki mescidin inşası esnasında -etnik unsura takılmadan- ustaların işe ehil olanlardan seçilmesi, arazilerinin devlet başkanı tarafından satın alınması, buldukları eski arazileri üzerindeki ağaçların toplum menfaati için kestirilme ile ilgili hususlar benzeşmektedir.

¹¹¹ Egli, *Sinan*, 162.

¹¹² Çolak, Ahmet vd., *EDİRNE-KIRIKKALE-TEKİRDAĞ Mosques- Churches-Madrasahs-Castels-Museums-Camping-Mountaineering-Paragliding-Surfing-Local Cuisine-Local Events-Rural Area Tourism-Beaches-Lakes-Caves-Natural Beauties*, Tezmat - Print 4th., (İstanbul: 2017 November), 24.

¹¹³ Selçuk, Mülayim, Ahmet Vefa Çobanoğlu, <https://islamansiklopedisi.org.tr/selimiye-camii-ve-kulliyesi-> Edirne (29.03.2021)

¹¹⁴ Kayseri Büyükşehir Belediyesi, *Büyük Usta Mimar Sinan'ın Anısına Cami Mimarisi Üzerine Fikir Yarışması*, Ankara: Aydoğdu Ofset Matbaacılık, 2010.)

¹¹⁵ Gleb Şulpyakov, *Sinan'ın Kitabı -Roman-*, Mütercim: Kayhan Yükseler, (İstanbul: Güreer Yayınevi, 2009)

İki mescidin buldukları toplumdaki işlevsellikleriyle ilgili konularda birbirleriyle aynı doğrultuda faaliyet gösterdikleri anlaşıldı. Buna göre; her iki mescitte Kur'an ve Sünnet ile ilgili ilim tedrisatı yapan talebeler için ayrı bölümün olduğu, şehre dışarıdan gelen elçilerin mescide sokuldukları, iki mescidinde etrafında askerlerin savaş için toplandıkları anlaşıldı.

İki mescidin de konumlarına bakıldığında şehrin merkezinde oldukları, "Cami-medrese-çarşı" şeklindeki üçlü yapı kompozisyonunun var olduğu, anlaşıldı. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in mescidinde yer alan ashâb-ı suffenin Selimiye Külliyesi'nde Dâru'l-Hadise ve medreseye dönüştüğü; Hz. Peygamber'in mescidinin yanındaki çarşıyla Selimiye Camii Arastası arasında bir ilinti olduğu görüldü.

Selimiye Camii'nde kullanılan her malzemenin en iyisi kullanılmaya çalışıldığı araştırma neticesinde anlaşıldı. Bunun böyle olma sebebi ise, Avrupa Kıtası'nda İslâm'ın sembolünün en iyi şekilde oluşturma gayretinden ileri gelmektedir bu gayretin Batılı mimarların itiraflarına da yansımış olduğu tespit edildi. Hz. Peygamber (s.a.s.) dönemindeki Medine'de mescit inşa etmek nasıl Müslüman varlığının simgesel duruşu ise, Avrupa kıtasında da Selimiye Camii açısından da durum aynı olduğu anlaşılmış oldu.

Mimar Sinan'ın yapıları içerisinde Selimiye Camiinin sanay yönü en zirvededir. Sekizgen bir iç mimari uygulamasına rağmen iç perspektif en muhteşem düzeydedir. Dışarıdan bakıldığında Batıda yaşayan Hristiyan ve Yahudi teb'aya mesaj niteliği taşır. Caminin yan duvarlarına harcanan emek, ön cepheye harcanan emekle eşdeğerdir. Kubbe çapını, Hristiyan mimarların daha evvelden inşa ettikleri Ayasofya Kebîr-i Camisinden daha büyük yapması; Selimiye'nin yapı stilini, Ayasofya'ya nazaran ihtişamlı piramit stil olarak benimsemesi ve Selimiye Camii'nin uzaktan görünebilme durumunu Ayasofya'dan daha uzun bir mesafeye tekabül ettirebilmesi, "*Kâfirlere karşı izzetli duruşunun*" simgesi olmuş. Bu simge Koca Sinan'ın cihat şuurunu içerisinde Selimiye Camiini inşa ettiğinin işareti olmuştur.

Selimiye Camiinin yapımı, Avrupada Rönesans Dönemi sonrasına rastlar. Hz. Peygamber'in mescidinde basit gibi görülen ayrıntılar, Selimiye Caminin mimarisinde adeta sanatlaşma haline dönüşmüştür. Bu dönüşümün ulvî bir değer taşıdığı bu çalışmada ortaya çıkmıştır. Bu açıdan bakıldığında,

Selimiye camii Avrupa kıtasında Nebevî sünnete dayalı yapı olmakla kalmadığı yapımında cihat aracı olarak da görüldüğü, anlaşılmıştır. Selimiye Camiindeki süslemeler, insan ve hayvan figürleri kullanılmadan İslam süsleme sanatının zirve yapabileceğinin, en güzel örneğini temsil etmiş.

Hz. Peygamber (s.a.s.)'in yaşadığı devrin sanat dalı olan şiirin, mescidini inşa edişi esnasında söylenmesine müsaade etmesinin; Selimiye'de sanatla da cihadın olabirliğine ışık tutmuştur. Sanatsal zekâ Selimiye'nin mimarı, "Koca" lakaplı Mimar Sinan'da dehâ seviyesindedir. O, sanatsal zekâyâ sahip birisi olmasının yanı sıra, Kur'an ve Sünnetle yoğrulan bir zekâ fonksiyonuna sahip birisi olduğu bu çalışmada anlaşılmış. Cihat, estetik, edep onun zekâsının temelini oluşturduğu görülmüş.

Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde basit bir yapıdan oluşan mescidin Hulefâ-i Raşidin döneminde çeşitli eklemelerle onarılması, asıl Sünnetin kullanılan malzemede değil; zamana göre değişen malzemelerin ne amaçla kullanıldığında gizli olduğunu ortaya koymuştu. Mimar Sinan'ın "Ustalık Eserimdir" dediği "Edirne Selimiye Camii ve Külliyesi," cami mimarisinde zirveye ulaştı. Adeta, Hz. Peygamber'in Medine'de cami sanatı alanında öğrettiği yapılaşma alanındaki sünneti; Mimar Sinan tarafından 1569 yılında yapılan bu yapıda, şahesere dönüştü. En kaliteli malzemeyi kullanmasına rağmen ibadet edenin dikkatini çekmeden işlenmesinin yanı sıra, ayet seçimleri ile iman ehlinin huşu'ünü artırıcı bir gaye güdülmüş. Bununla birlikte küffara da izzetli duruşun simgesi olmuştur.

Hz. Osman (r.a.)'in uygulamaya başladığı nakışlı taş uygulaması, Selimiye Camiinde devrin en kaliteli çinilerinin kullanılmasına adeta medar olduğu söylenebilir. Selimiye Camii inşa edildikten sonra batıdaki eserler süslemelerinde bu camideki üstün sanattan etkilendiler. Bu etki batıda hala devam etmektedir. Selimiye Camii Dünya Unesco Tarih mirasına dahil edilmiştir.

Kaynakça

- Arseven, Celal Esad, *Türk Sanatı*, Cem Yayınları, İstanbul 1973.
- Âcurri, Ebû Bekir, Muhammed b. el-Hüseyn b. Abdullah el-Âcurri el-Bağdâdî (ö.360/959), *eş-Şeriâ*, I-V, thk. Abdullah b. Ömer b. Süleyman, Dâru'l-Vatan, Riyad 1420/1990.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hambel b. Hilâl eş-Şeybânî (ö.241/855), *Müsned*, I-L, thk. Şuayb el-Arnâvût, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1429/2008.

Aslanapa, Oktay, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1986.

Aynî, Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed b. Hüseyin el-Gaytâbi el-Hanefî Bedruddin el-Aynî (ö.855/1451), *Umeddü'l-kârî şerbu sahibî'l-Buhârî*, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 2001.

Aynî, Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed b. Hüseyin el-Gaytâbi el-Hanefî Bedruddin el-Aynî (ö.855/1451), *Meğâni'l-ehyâr fî şerhi esâmî ricâli me'âni'l-âsâr*, thk. Muhammed Hasan Muhammed Hasan, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, t.y.

Aynî, Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed b. Hüseyin el-Gaytâbi el-Hanefî Bedruddin el-Aynî (ö.855/1451), *el-Binâye fî şerhi'l-hidâye*, IXIII, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, thk. Ebû Sâlim Şa'ban, 1420/2000.

Baki, "Türk Kültürü Ansiklopedisi", Ankara 1999, Cilt: 37, Sayı: 438, 609-611.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrahim Buhârî (ö.256/869), *el-Câmiu's-Sahih*, Musahhîh ve Mukdakkik Takdim Muhammed Ahmed el-Hallâf, Lübnan: Dâru İhyâu't-Türâsi'l-Arabî, t.y.

Bâci, Ebu'l-Velid Süleyman b. Halef Sa'd b. Eyyûb b. Vâris et-Tecîbi el-Kurtubi el-Bâci (ö.474/1081), *el-Müntekâ şerhu'l-muvattâ*, I-VII, thk. Ebû'l-Velid Süleyman, Matbaatu's-Se'ade, Mısır 1332.

Bozer, Rüstem, "Edirne Selimiye Camii'nin Ahşap Kapı ve Pencere Kanatları", *Vakıf ve Kültür Dergisi*, Cilt 1, Sayı 3, Kasım 1998. (31-34).

Canan, İbrahim, *Kütüb-ü sitte Tercüme ve Şerhi*, Akçağ Yayınları Ankara.

Çobanoğlu, Ahmet Vefa, "Külliyeler", DİA, 2002, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kulliyeler>, 02.01.2020.

Çolak, Ahmet vd., *EDİRNE-KIRIKKALE-TEKİRDAĞ Mosques- Churches-Madrasahas-Castels-Museums-Camping-Mountaineering-Paragliding-Surfing-Local Cuisine-Local Events-Rural Area Tourism-Beaches-Lakes-Caves-Natural Beauties*, Tezmat - Print 4th., İstanbul, 2017 November.

Edirne Valiliği, *81 İLde Kültür ve Şehir*, Edirne, 2013.

Egli, Ernst, *Osmanlı Altın Çağının Mimarı Sinan – Sinan der Baurncister Osmanischer Glanzzeit*, Çeviren: İbrahim Ataç, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2009.

Egli, Ernst. *Mimar Sinan Dönemi Cami Cepheleri*, Ankara: Odtü Mimarlık Fak. Yay., 2008.

Erzen, Jale Nejdet, *Mimar Sinan Estetik Bir Analiz*, Ankara: Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları, 2005.

Gleb Şulpyakov, *Sinan'ın Kitabı – Roman-*, Mütercim: Kayhan Yükseler, İstanbul: Gürer Yayınevi, 2009.

Gülendam, Nuran, "Selimiye Camii – Müezzinler Mahfeli", *Mimar Sinan ve Selimiye Camii*, Editör: Ender Bilal, Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi Yayınları, Acar Matbaacılık ve Yayıncılık, İstanbul 1994, 29-36.

Günay, Reha, *Mimar Sinan*, İstanbul: Yem Yay., 2010.

Hamidullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi Hayatı ve Eseri*, Tercüme. Mehmet Yazgan, İstanbul, Beyan Yayınları, 2009.

İbn Battâl, Ebu'l-Hasan Ali b. Halef b. Abdu'l-Melik (ö.449/1056), *Şerbu sahibî'l-Buhârî*, I-X, thk. Ebû Temîm Yasîn b. İbrahim, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 1423/2003.

İbnu'l-Cevzî (ö.597/1201), Cemaleddin Ebû'l-Ferec Abdurrahmân b. Ali b. el-Cevzî, *en-Nihâye fî garibi'l-hadis*, el-Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut 1399/1979.

İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Ali el-Kisâi el-Askalânî (ö.852/1448), *Fethu'l-Bârî bi şerhi Sahibi'l-Buhârî*, I-XIII, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1379.

-----, *Tehzibu't-tehzib*, I-XII, Hindistan: Dâiratu'l-Meârif en-Nizâmiyye, 1326.

İbn Hişâm, Ebu Muhammed Abdu'l-Melik (ö. 218/833), *es-Siretu'n-Nebeviyye*, thk. Mustafa es-Seka, İbrâhim el-Ebyârî, Abdu'l-Hafiz Şelebi, Lübnan: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2009.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid Mâce el-Kazvîni (ö.273/887), *es-Sünen*, thk. Şuayb el-Arnâvût, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, t.y.

İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Münî' el-Haşimî el-Basrî el-Bağdâdî İbn Sa'd (ö.230/845), *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, I-VIII, nşr. Muahammed Abdulkadir el-Atâ, Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1410/1990.

İbn Şebbeh, Ömer b. Şübbeh (Zeyd) b. Abide b. Rabtah en-Nümeyrî el-Basrî (ö.262/876), *Tarihü'l-Medine İbn Şrbbeh*, thk. Fehim Muhammed Şeltût, Riyad 1399.

İbnu'z-Ziya, Bahaddin Ebu'l-Bikâ Muhammed b. Ahmed b. ez-Ziyâ Muhammed el-Kuraşî el-Ümerî el-Mekki el-Hanefî, *Târihu Mekketi'l-Müşerrefe ve'l-Mescidi'l-Haram ve'l-Medineti'ş-Şerife ve'l-Kabri'ş-Şerif*, Thk. Alâ İbrahim – Eymen Nusr, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1424/2004.

Şâfiî'î, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdris el-Abbâs b. Osman b. Şâfiî' b. Abdu'l-Muttalib b. Abdu Menâf el-Muttalibî el-Kuraşî el-Mekki (ö.204/820), *Tefsîru'l-imâmi'ş-Şâfiî'yyi*, thk. Ahmed b. Mustafa el-Ferrân, Suud: Dâru't-Tedmiriyye, 1427/2006.

İnalçık, Halil, *The Ottoman Empire*, Londra: Phoenix, 1973.

İrteş, M. Semih, *Türkiye'de Sanatın Bugünü ve Yarını*, Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fak. Yayınları, Ankara.

Karl Tepy, "die Kaiserliche Grossbotschaft An Sultan Murad IV. Im Jahre 1628-des Freihern Hans Ludwig von Kuefsteins Fahrt zur Hohen Pforte, =1628 Yılında Sultan IV. Murad'a İmparatorluk Büyük Elçisinin Gidişi - Freiherr Hans Ludwig von Kuefstein'in Bâbî âliye Seyahati", Verlag A. Schendl, Wien (1976), 151 Sahife, Metin İçinde Resimli ve Renkli Levhalar; Ciltli / tanıtın Semavi Eyice. – Ankara, 1977.

Kayseri Büyükşehir Belediyesi, *Büyük Usta Mimar Sinan'ın Anısına Cami Mimarisi Üzerine Fikir Yarışması*, Ankara: Aydoğdu Ofset Matbaacılık, 2010.

Köylüoğlu, Neriman, *Selimiye Camii*, "Mimar Sinan ve Selimiye Camisi", Mimar Sinan ve Selimiye Camii, Editör: Ender Bilal, Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi Yayınları, Acar Matbaacılık ve Yayıncılık, İstanbul 1994, 29-36.

Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî (ö.671/1272), *el-Câmiü li-Abkâmi'l-Kur'an-Tefsîru'l-Kurtubî*, I-XX, thk. Ahmed el-Bürdüni-İbrahim Atfîş, Kahire: Dâru'l-Kütübî'l-Masriyye, 1384/1964.

Mimar Sinan, *Tezkirotu'l-Bünyân*, İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Kitapları, no: 4628, ty. 21a, 21b.

Mülayim, Selçuk, *Ters Lale Osmanlı Mimarisinde Sinan Çağı ve Süleymaniye*, Arkeoloji ve Sanat yayınları, İstanbul 2001.

-----, Ahmet Vefa Çobanoğlu, <https://islamansiklopedisi.org.tr/selimiye-camii-ve-kulliyesi-edirne> (29.03.2021)

Müslim, Ebû'l-Hüseyin b. El-Haccâc el-Kuşeyrî en-Neysâbü'rî (ö.261/874), *el-Müsnedü's-sabihu'l-muhtasar bi nakli'l-âdli 'âni'l-âdli ilâ Rasûlillâhi sallallâhi aleyhi ve sellem - Sabihu Müslim*, I-XVIII, Kahire: Mektebetü's-Safâ, 1424/2003.

Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Ali en-Nesâî (ö.303/915), *el-Müctebâ mine's-Sünen*, Riyad: Dâru's-Selâm, 1421/2000.

Nevevî, Muhyiddin Yahyâ b. Şeref (ö. 676/1277), *Sabihu Müslim bi şerhi Nevevî (Minhâc)*, I-XVIII, Kahire: Mektebetü's-Safâ, 2003/1424.

Ortaylı, İlber, *Son İmparatorluk Osmanlı*, Timaş Yayınları, 2006, mmed b. İyâdî, Kahire: Mektebetü's-Safâ, 2003/1424.

Özcan, Tahsin, Vakıf ve Eğitim: Osmanlılarda Eğitim Hizmetlerinin Finansmanı, Mahya Yayıncılık, İstanbul 2018.

Özsayiner, Zübeyde Cihan, "Sinan Camilerinde Hat Sanatı", Editör: Oktay Belli –Kitap Bölümü) Sinan ve Genim'e Armağan, (İstanbul: Ege Yayınları, 2005. (527-535).

Peremerî, Osman Nuri, Edirne Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yay., Edirne 1938.

<https://www.rehberim.gen.tr/gezi-rehberi/edirne-sokullu-hamami>

Saatçi, Suphi, *Bir Osmanlı Mucizesi Mimar Sinan*, Ötügen Yayıncılık, İstanbul.

Serpil Çakır, “Feminist Tarih Yazımı: Tarihin Kadınlar İçin, Kadınlar Tarafından Yeniden İnşası”, 21. Yüzyıla Girenken Türkiye’de Feminist Çalışmalar, Prof. Dr. Nermin Abadan Unar’a Armağan, Ed. Serpil Sancar, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2011.

Sözen, Metin vd., *Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 1975.

Suyûtî, Ebu’l-Fadl Celâleddin Abdurrahman b. Ebi Bekr es-Suyûtî (ö.911/1505), *ed-Dibâc alâ Sahibi Müslim b. el- Haccâc*, Dâru İbnu Affân, Su’ûd, 1416/1996.

Şeybânî, Ebûbekir b. Ebi Asım Ahmed b. Amr b. ed-Dahhâk b. Mahled eş-Şeybânî (ö.287/800), *el-Âhâd ve’l-Mesânî*, I-VI Neşr. Faysâl Ahmed el-Cevabira, Dâru’r-Râye, Riyad 1411/1991.

et-Taberânî, Ebu’l-Kâsım Süleyman b. Ahmed et-Taberânî (ö.360/970), *el- Mucemu’l-Kebîr*, I-XXV thk. Hamdi b. Abdulmecid es-Selefi, Mektebetu İbn Teymiye, Kahire 1415/1994.

<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tez.SorguSonucYeni.jsp> 28.03.2021 19:38

<https://www.trakyaagezi.com/edirne-saray-hamami>

Tuncay, Rauf, “Edirne Sanat Eserlerindeki Süslemeler”, *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*, 1964, Yıl:1, Sayı: 2. (223-243).

Ünver, A. Süheyl, *Mahya ve Mahyacılık* - İstanbul Risaleleri 1 -, İstanbul Kültür a.ş. 1995.

Yerasimos, Staphane, *Türk Metinlerinde Kostantiniye ve Ayasofya Efsaneleri*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1993.

Yıldırım, Ahmet, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013.

Zeccâc, İbrahim b. es-Serî b. Sehl Ebû İshâk ez-Zeccâc (ö.311/921), *Me’âni’l-Kur’an ve İ’nâbihî*, thk. Abdulcelil Abduh eş-Şelebî, (Beyrut: Âlemu’l-Kütüb, 1408/1988.

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Kaymâz ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî (ö.748/1348), *Târihu’l-İslâm ve vefeyâtü’l-İslâmi ve’l-meşâhiri ve’l-e’lâm*, I-XV, nşr. Beşşâr Avvâd Ma’rûf, Dâru’l-Garbi’l-İslâmî, 2003.

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Kaymâz ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî (ö.748/1348). *Siyeru a’lâmi’n-nubelâ*, I-XVIII, Kahire: Dâru’l-Hadis, 1427/2006.